

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**Problematika nadaných žáků a studentů na ZŠ a SŠ v českobudějovickém
okrese**
Diplomová práce

České Budějovice 2011

Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Lukáš Dastlík

Vypracovala:
Vladislava Kyrianová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Lukáši Dastlíkovi, který mi poskytl odbornou pomoc při jejím vypracování. Dále pracovníkům Krajského úřadu Jihočeského kraje za poskytnutí důležitých dat a v neposlední řadě Mgr. et Bc. Martinu Štoudkovi, který mne svými dotazy vedl k vypracování dokonalejší práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 28. 4. 2011

Vladislava Kyrianová

Abstrakt

V této práci jsou shrnuty důležité informace týkající se problematiky nadaných jedinců. Dále je zde pomocí výzkumu dokázáno, že v okrese České Budějovice je k nadaným jedincům stále projevována nedostatečná pozornost.

Abstract

This work summarizes the important information regarding the issue of gifted individuals. Then there is the use of research evidence manifested a lack of attention to the talented individuals in the district of České Budějovice.

Obsah

Úvod	7
1. Intelligence	9
1.1 Praktická inteligence	10
1.2 Sociální inteligence	10
1.3 Emoční inteligence	11
1.4 Morální inteligence.....	12
2. Tvořivost/ Kreativita	13
3. Nadání – ohlédnutí do historie	15
4. Nadání versus talent	17
5. Definice nadání.....	18
5.1 Modely orientované na schopnosti.....	18
5.1.1 Sternbergův triarchický model nadání.....	19
5.2 Modely kognitivních složek	20
5.2.1 Model nadání jako vyvíjející se expertnosti (Prof. R. J.Sternberg).....	21
5.2.2 Gardnerova teorie mnohonásobné inteligence	22
5.3 Modely orientované na výkon	22
5.3.1 Renzulliho „model tří kruhů“	23
5.3.2 Mönksův „vícefaktorový model nadání“.....	24
5.4 Sociálně-kulturní modely	25
5.4.1 Přístup A. J. Tannenbauma.....	25
6. Obecné osobní charakteristiky nadaných dětí	27
7. Typy nadaných dětí	31
8. Problémové skupiny nadaných dětí.....	34
8.1 Děti s extrémně vysokým IQ.....	34
8.2 Podvýkonné nadané děti.....	35
8.3 Dvakrát výjimečné nadané děti	35
8.4 Nadané dívky.....	36
9. Identifikace nadaných jedinců.....	37
10. Partnerství učitelů s rodiči.....	40
11. Legislativa vztahující se k mimořádně nadaným žákům v České republice.....	42
11.1 Dítě, žák a student se speciálními vzdělávacími potřebami	42
11.2 Integrace	43
11.3 Individuální vzdělávací plán (IVP)	44

11.4 Vzdělávací přístupy a opatření	45
12. Volnočasové aktivity pro nadané jedince.....	46
13. Počet nadaných žáků a studentů v okrese České Budějovice.....	48
13.1 Data z roku 2006	48
13.2 Data z roku 2007	50
13.3 Data z roku 2008	51
13.4 Data z roku 2009	52
13.5 Shrnutí	52
Praktická část.....	56
1. Výzkum k problematice nadaných žáků a studentů na ZŠ a SŠ v okrese České Budějovice ...	56
2. Výzkum na základních školách v okrese České Budějovice.....	59
2.1 Dotazník pro pedagogického pracovníka	59
2.2 Dotazník pro rodiče	61
2.3 Dotazník pro žáky.....	63
2.4 Srovnání všech druhů zadávaných dotazníků na základních školách v okrese České Budějovice.....	66
3. Výzkum na středních školách v okrese České Budějovice	67
3.1 Dotazník pro pedagogického pracovníka	67
3.2 Dotazník pro rodiče	68
3.3 Dotazník pro žáky.....	70
3.4 Srovnání všech druhů zadávaných dotazníků na středních školách v okrese České Budějovice.....	73
4. Shrnutí výsledků.....	74
5. Diskuze	76
Závěr.....	77
Seznam literatury.....	78
Primární literatura.....	78
Sekundární literatura	80
Přílohy	81

Úvod

Problematika pedagogiky a psychologie nadaných jedinců stála v našich zeměpisných šířkách donedávna na okraji zájmu odborné i laické veřejnosti. Tento fakt je doložen nízkým počtem odborné literatury a nedostatečnou informovaností psychologů, učitelů ale i rodičů o dané problematice. Přestože v posledních letech v České republice vznikla nutná legislativa, která nejenom vymezuje termín nadaný jedinec, ale mimo jiné i specifikuje přístup k nadaným žákům, jsme přesvědčeni, že k důležitému zlomu v informovanosti a v praktickém využití nedošlo.

Českých autorů, kteří se touto tematikou zabývají není mnoho. Nejen v odborných kruzích jsou velice známi manželé Fořtíkoví, kteří založili Centrum nadání a sepsali několik publikací, jako např. *Nadané dítě a rozvoj jeho vlastností*. V roce 2009 vydává nakladatelství Grada knihu s názvem *Nadání a nadání* od doc. PhDr. Lenky Hříbkové CSc., která se v průběhu její odborné a vědeckovýzkumné činnosti věnuje především této problematice. Významný přínos ve výzkumu nadaných dětí přinesla a stále přináší i Mgr. Šárka Portešová, Ph.D., která je odbornou asistentkou v Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny na fakultě Sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně, Mgr. Eva Machů, Ph.D., která mimo jiné sepsala příručku pro učitele a studenty učitelství na téma *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy*, a Mgr. Jitka Sejvalová.

Ze zahraničních autorů je vhodné především zmínit Eriku Landau, Jamese R. Campbella, Jolanu Laznibatovou a Franze J. Mönkse.

Za cíl této práce si stanovujeme zmapování aktuální situace v okrese České Budějovice a velice rádi bychom vytvořili práci, která shrne všechny důležité informace týkající se tohoto tématu a může pak kdekomu vypomoci k lepší orientaci v této problematice. Hlavním záměrem je poukázat na fakt, že školní instituce v okrese České Budějovice stále neumí pracovat s nadanými žáky a studenty. Tato hypotéza bude pravděpodobně potvrzena výzkumem, kde se pokusíme pomocí komplexu identifikačních metod odhalit žáky a studenty, u kterých se vyskytují prvky nadání, a dokázat tak, že nadaných jedinců je více, než vykazují ředitelé škol.

Kapitoly budou zaměřeny na vysvětlení hlavních termínů, ke kterým bezesporu patří termín inteligence, tvořivost, talent a nadání. Dále upozorníme na různé definice nadání a výzkumy. Nezapomeneme ani zmínit charakteristiky, které se obvykle vyskytují u nadaných jedinců a typologii nadaných dětí, kterou vytvořili G. T. Betts a M. Neihart. Pro praktické užití bude jistě

zajímavá kapitola *Identifikace nadaných jedinců*, ve které se můžeme dozvědět, jaké metody lze při identifikaci použít, a kapitola *Partnerství učitelů s rodiči*. Abychom měli danou problematiku ucelenou, nebudou v této práci chybět informace ohledně legislativy, která se vztahuje k mimořádně nadaným žákům v České republice, ani nabídka volnočasových aktivit pro nadané jedince.

Následně se zaměříme na aktuální stav v okrese České Budějovice. Krajský úřad Jihočeského kraje, konkrétně Odbor školství, mládeže a tělovýchovy (OŠMT), disponuje s přesnými počty individuálních vzdělávacích plánů pro nadané žáky/ studenty na jednotlivých školách. Po žádosti o nahlédnutí do těchto dat daný stav vyhodnotíme. Za pomoci tematické zprávy České školní inspekce ze školního roku 2007/2008 lze předpokládat, že nás výsledky přesvědčí o nedostatečném přístupu k nadaným jedincům. Pomocí výzkumu na základních a středních školách zjistíme, zda naše hypotéza byla správná či nikoli.

1. Inteligence

Pojem inteligence bude v této práci zmíněn několikrát. Co tedy přesně inteligence znamená? Je inteligence proces či schopnost, kterou snadno popíšeme? Samozřejmě, že nejsme první, kdo si tuto otázku klade. Během několika málo let vznikla řada rozdílných názorů a definic. Pro příklad si zde uvedeme některé z nich:

Burt: obecná duševní výkonnost, přirozená obecná poznávací schopnost

Wechsler: souhrnná či celková schopnost jednotlivce jednat účelně, myslet racionálně a účinně jednat se svým okolím

Butcher: svou vlastní podstatou zásadní schopnost, která se nachází na prvním místě v hierarchii intelektuálních schopností

Kline: obecná logická schopnost, která je užitečná při rozmanitějších úkolech, které zahrnují řešení problémů

Sternberg: duševní schopnost se vhodně chovat v těch oblastech kontinuity zkušeností, které obsahují reakci na nový jev či automatizaci zpracování informací jako funkci metakomponentů, výkonnostních komponentů a komponentů při osvojování si vědomostí¹

Svoboda: Inteligence je to, co se měří inteligenčními testy

S některými definicemi můžeme souhlasit, s jinými nikoli. V roce 2000 prohlásil o inteligenci Youngson: „Na inteligenci je nejzajímavější to, že vůbec nevíme, co to je.“² V osmdesátých letech Sternberg a kol. výzkumem zjistili, jaké vzorce jednání či způsoby chování jsou typické pro inteligentního člověka. Výsledkem jsou tyto hlediska: schopnost řešit problémy, verbální inteligence a praktická inteligence či společenská obratnost. To nás přivádí k faktu, že neexistují pouze aspekty inteligence, které se dají měřit testy IQ, tj. vedle abstraktní inteligence existuje ještě praktická, sociální, emoční a morální inteligence.

¹ Mackintosh, N. J., *IQ a Inteligence*. Praha : Grada, 2000. 10 s. ISBN 80-7169-948-9.

² Youngson, M. R., *O šílenství, podivinství a genialitě*. Praha : Portál, 2000. 235 s. ISBN neuvedeno.

1.1 Praktická inteligence

Podle I. Ruisela definujeme praktickou inteligenci jako schopnost řešit špatně definované problémy každodenního života, pro které nejsou jednoznačná řešení.³ Jedinec řeší daný problém ve světě plném sociálních struktur dle aktuálních požadavků společnosti, zvládá překážky, navazuje a udržuje interpersonální vztahy a vazby a je schopný přesně definovat závěry jiných apod.

Praktické problémy jsou obvykle špatně vymezeny, nabízejí vícenásobné správné odpovědi a možnosti řešení a vycházejí z každodenních zkušeností. Praktický problém si jedinec musí před samotným řešením nejprve zformulovat. K této formulaci je zapotřebí získat potřebné informace.

R. K. Wagner a R. J. Sternberg definují praktickou inteligenci pomocí skrytých poznatků. Skryté poznatky se získávají pomocí vlastních zkušeností nebo pomocí poradců.

Diagnostika praktické inteligence je ovlivněna tradičními IQ testy. Některé metody měření zahrnují testy papír- tužka, jiné jsou založeny na interview či na stimulaci každodenních situací. Zajímavým testem je Test základních zručností. Zde jsou úlohy typu interpretace map a schémat, pochopení návodů pro použití různých výrobků aj.

1.2 Sociální inteligence

Každý jedinec tráví spoustu času sociálními interakcemi s ostatními lidmi. Někteří lidé jsou v tomto ohledu úspěšnější než jiní, tj. mají sociální kompetence. Mezi sociální dovednosti mimo jiné patří: chápání druhých lidí, citlivost k jejich pocitům, projevování zájmu, reagování na jejich potřeby, sympatizování s nimi, když jsou ve stresu, prokazování úcty k nadřizeným, ohleduplnost a přesnost.⁴

V sedmdesátých letech určil J. H. Flavell pět podmínek, které musí člověk splnit, aby došlo ke vzájemné komunikaci:

- 1) uvědomit si, že vlastní pozorování, myšlenky i pocity v určité situaci nemusí být shodné se stejnými jevy u druhého jedince
- 2) analyzovat perspektivy druhé osoby ve shodě s jejími cíli
- 3) umět aktuálně zařadit výsledky této analýzy do atributů role druhé osoby

³ Ruisel, I., *Základy psychologie inteligence*. Praha : Portál, 2000. 42 s. ISBN 80-7178-425-7.

⁴ Mackintosh, N. J., *IQ a Inteligence*. Praha : Grada, 2000. 357 s. ISBN 80-7169-948-9.

- 4) pozorovat vlastní předvídání chování druhé osoby s vlastními kritérii kvůli potvrzení, nakolik jsou shodné nebo rozdílné
- 5) zařadit tento poznatek do konečného efektu porozumění⁵

Míra sociální inteligence byla a je zjišťována pomocí testů, které vyžadují, aby si člověk vybral mezi fotografiemi tváří dvě tváře, které vyjadřují stejný mentální stav, rozeznal na fotografii osobu nadřizenou a podřizenou, určil zda se jedná o kamarády či o neznámé osoby apod.

1.3 Emoční inteligence

Pojem emoční inteligence poprvé v roce 1990 použili Peter Salovey a John D. Mayer. O pět let později vychází publikace *Emoční inteligence* od Daniela Golemana, ve které je zdůrazněno, že životní spokojenost a úspěch v praktickém životě s IQ téměř nesouvisí. Mluví o tzv. emočním kvocientu (EQ), který se skládá ze sedmi kvalit: uvědomění si sebe sama, sebemotivace, vytrvalost, kontrola impulzů, regulace nálad, empatie a naděje.

Salovey a Mayer rozšířili Gardnerovu koncepci intrapersonální a interpersonální inteligence (více o Gardnerovo teorii mnohonásobné inteligence viz níže) na pět hlavních dimenzí:

- 1) Znalost vlastních emocí. Pokud nejsme schopni rozpoznat naše vlastní pocity, jsme vůči nim bezbranní. Lidé, kteří si jsou svými pocity jistí, se dokáží v životě lépe orientovat.
- 2) Zvládání emocí. Sem patří schopnost zklidnit vlastní rozčilení, setřást ze sebe pocit úzkosti apod.
- 3) Schopnost sám sebe motivovat. Emoční sebeovládání je základem jakéhokoliv úspěchu.
- 4) Empatie.
- 5) Umění mezilidských vztahů-sociální inteligence⁶

⁵ Ruisel, I., *Základy psychologie inteligence*, Praha : Portál, 2000. 49 s. ISBN 80-7178-425-7.

⁶ Plháčková, A., *Přístupy ke studiu inteligence*, Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. 85 s. ISBN 80-244-0020-0.

1.4 Morální inteligence

Morální inteligence v sobě zahrnuje schopnost nejen morálně se chovat, ale i morálně uvažovat. Každá kultura má svou představu, jak vypadá morálně vyspělý jedinec. Některá kritéria jsou společná pro všechny kultury: spravedlnost, smysl pro povinnost, zodpovědnost vůči ostatním, důstojnost a sebeovládání. Za sklonem jednat morálně můžou stát dva důvody. Buď morální konání uspokojuje naši potřebu, nebo chceme dát ostatním najevo, že nám na nich záleží.

2. Tvořivost/ Kreativita

S problematikou nadání úzce souvisí tvořivost (kreativita). V práci o nadání a nadaných jedincích by jistě neměl chybět stručný popis tohoto pojmu.

Americká literatura běžně používá termín kreativity, německá Kreativität, francouzská créativité, atd. Na tomto základě někteří čeští autoři dávají přednost pojmu kreativita před tvořivostí.⁷ Slovo kreativita má původ v latinském slově creare, což znamená plodit, rodit, tvořit, vytvářet.⁸ Na základně významů tohoto slova lze říci, že kreativita je dynamicky rozvíjející se proces. Často se vymezuje jako nejvyšší způsob řešení problémů. Důležitým prvkem tvořivosti je představivost a fantazie. Tak jako u inteligence, uveďme si zde několik známých definic pojmu tvořivost:⁹

Lokša, Lokšová: Tvořivost je generování nových, neobvyklých ale přijatelných, užitečných myšlenek, řešení, nápadů.

Pietrasinski: Tvořivost je aktivita, která přináší doposud neznámé a současně společensky hodnotné výtvořky.

Pecina: Tvořivost je jev, při kterém žák správně a účelně řeší problémové situace (v teoretické i praktické rovině) projevující se ve vzniku něčeho nového a zároveň účelného. Je to v různé míře vlastnost každého žáka, kterou je třeba podle možností rozvíjet ve všech možných směrech.

Maňák: Pedagogickému pojetí je nejbližší chápání tvořivosti jako přirozené vlastnosti člověka (různé síly a zaměřenosti) projevující se seberealizací individua při vzniku něčeho nového, kterou je potřeba rozvíjet, připravovat jí prostor a potlačovat bariéry, které se jí stavějí do cesty.

Budeme-li chtít zjistit kvalitu tvůrčích schopností u jedince, zaměříme se na následující faktory:¹⁰

⁷ Bakalář E., Erazím P., *Kapitoly z psychologie I. O tom, co je psychologie tvořivosti a o bariérách koncepční a tvořivé práci*. Praha : Kovoslužba Praha-Dům techniky ČSVTS Plzeň, 1986. 26 s. ISBN neuvedeno.

⁸ Landau, E., *Odvaha k nadání*. Praha : Akropolis, 2007. 26 s. ISBN 978-80-86903-48-4.

⁹ Pecina P., *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno : Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2008. 14-15 s. ISBN 978-80-210-4551-4.

¹⁰ Pecina P., *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno : Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2008. 19-21 s. ISBN 978-80-210-4551-4.

- 1) *Senzitivita*- citlivost na problémové situace, schopnost odhalit problém, zaznamenat nedostatky a vidět možnost ke zlepšení
- 2) *Fluence (bohatost myšlenek)*- schopnost pohotově vytvořit co nejvíce nápadů nebo návrhů řešení
- 3) *Flexibilita*- schopnost měnit východiska měření, dívat se na problém z odlišných hledisek a oprostít se od běžných způsobů řešení
- 4) *Originalita*- schopnost produkce neobvyklých, nových, originálních myšlenek
- 5) *Elaborace*- schopnost rozvést myšlenku a vypracovat detaily řešení
- 6) *Redefinice*- schopnost přepracovat to, co je již vytvořeno

Z výzkumů tvořivosti bylo zjištěno, že tvořivost determinují genetické, kognitivní i sociální faktory. Z experimentů vyplývá, že divergentní myšlení závisí na interakci mezi vrozenými faktory a charakteristikami prostředí, a proto vliv prostředí může podporovat rozvoj tvořivosti.

Model tvořivé osobnosti ve tvaru šesticípé hvězdy vytvořil Perkins. Tato hvězda se skládá z typických vlastností kreativního jedince. Sám Perkins však připouští, že ne všechny vlastnosti se musí u daného jedince vyskytovat. Čím více jich však mají, tím je jejich potenciál větší. Mezi oněch šest vlastností patří: touha vyjádřit vlastní estetické pojetí, výjimečná citlivost na odhalování problémů, mentální mobilita, ochota riskovat, objektivnost a vnitřní motivace.¹¹

¹¹ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 17-18 s. ISBN 80-210-3979-5.

3. Nadání – ohlédnutí do historie

Již od dávných dob si lidé všímali, že někteří z nich jsou schopni určitou činnost vykonávat kvalitněji, rychleji a snadněji než ostatní jedinci. Nejprve se mluvilo o daru, který na daného jedince seslal Bůh. Od této myšlenky vzniká samotný pojem nadání, který je v mnoha jazycích odvozen od slova „dar, dávat“ (př.: německý jazyk „begabt“, anglický jazyk „gifted“). S vývojem společnosti se problematika vysokého nadání stala předmětem bádání řady filozofů, pedagogů, psychologů a jiných odborníků. Jednotná definice nadání v minulosti neexistovala, dokonce i v dnešní době se přístupy jednotlivých autorů výrazně liší.

Autorka Lenka Hříbková v knize *Nadání a nadaní*¹² uvádí čtyři historické linie úvah o nadání.

Patologická linie je zakotvena již v dialozích *Ión* a *Faidros* od Platóna. Tato teorie se zabývá vztahem mezi genialitou a psychickou či somatickou chorobností. V 19. století vytvořil psychiatr C. Lombroso tzv. patologickou teorii geniality. Dospěl k názoru, že genialita vzniká na podkladě degenerace, je podmíněna degenerativním procesem a pojímá ji jako degenerativní psychózu. V jeho podání tedy neexistuje zdravý génius. Tato teorie byla již od samých počátků chápána jako nevědecká, a byla tedy odbornou společností odmítána. K této linii se dále př. hlásili E. Kretschmer a W. Lange-Eichbaum. V současné době R. Eisenman hovoří o tzv. maniodepresivní poruše jako doprovodné součásti osobnosti s mimořádným tvůrčím potenciálem.

Biologická linie vidí původ výjimečných schopností ve zvláštním fyziologickém uspořádání těchto osob. Za hlavního představitele této koncepce je považován britský vědec Francis Galton. Ten v roce 1869 publikoval knihu *Hereditary Genius: An Inquiry Into Its Laws and Consequences* (Dědičná genialita: Výzkum jejích zákonitostí a konsekvencí), která je považována za vůbec první publikovanou teorii o mimořádném nadání - genialitě. Galton si kladl otázku, jak velký podíl má dědičnost a prostředí na vznik individuálních rozdílů v lidských vlastnostech a talentech. Domníval se tedy, že nadání je dědičné. S těmito myšlenkami dále pracuje W. Hartnack, R. J. Herrnstein a především Lewis Madison Terman, který je považován za „otce“

¹² Hříbková, L., *Nadání a nadaní. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 11-23 s. ISBN 80-7290-213-X.

pedagogiky nadaných.¹³ Terman přejal Galtonovo pojetí, ale rovněž pracuje i s Binetovými testy, tj. s testy, které určí mentální věk dítěte. Podle Termana se nadaný jedinec odlišuje od „nenadaného“ stupněm rozvoje určitých schopností, které mají v jisté míře všichni jedinci.

V padesátých letech se pro řadu autorů stala inteligence podstatou nadání. O problematice inteligence a nadání psal především A. R. Jensen a H. J. Eysenck. K nejnovějším trendům patří snaha o založení nového oboru, který by spojil biologii a psychologii, tzv. psychobiologie. Pomocí této vědy by se podstata člověka vysvětlila a pochopila jako bytost biologická a současně i sociální.

Autoři *psychoanalytické linie* řeší otázku, jak a proč někteří jedinci prokazují mimořádnou tvořivost, produkci a aktivitu. Zdůrazňují tedy důležitost motivačních činitelů. K vysvětlení produkce se používá obranných mechanismů sublimace a kompenzace. O sublimaci S. Freud mluví: „...sexuální tendence se vzdát cíle, kterým je slast z ukojení dílčího pudu nebo rozmnožovacího aktu, a přijme cíl jiný, který s ním geneticky souvisí, ale nemůže už být označen za sexuální, nýbrž jako sociální...“¹⁴ Zvýšené úsilí o dokončení započaté činnosti je nazýváno kompenzací.

Environmentální linie se zabývá myšlenkami o proměnlivosti a závislosti schopností a nadání jedince na vnější podmínky. Rozumové schopnosti se v rámci této linie přestávaly pojímat jako pouze vnitřně determinované a měřitelné entity, které jsou odpovědné za nadání. Aristoteles v díle *Politika* poukazuje na fakt, že výuka by měla být určena pro všechny občany a že učivo by mělo být jak odborného, tak i praktického rázu. Z našeho úhlu chápeme Aristotela jako významného filozofa, který upozorňoval na nutnost individuálního přístupu k žákům. V díle *Ústava* od Platóna je mimo jiné zdůrazněno, že vyučování by mělo probíhat bez tlaku na žáky. Na názory starověkých myslitelů navazovala řada autorů, např.: J. A. Komenský, Ch. Fourier, C. A. Helvetius aj.

¹³ Portešová, Š., *Skryté nadání. Psychologická specifika nadaných žáků s dyslexií*, Brno : Masarykova univerzita, 2009. 30 s. ISBN 978-80-210-5014-3.

¹⁴ Hříbková, L., *Nadání a nadání. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 16 s. ISBN 80-7290-213-X.

4. Nadání versus talent

Jak jsem se již zmínila, do dnešní doby neexistuje jednotná, odborníky uznávaná definice nadání (podrobněji v následující kapitole). Bohužel ani přesné vymezení základních pojmů „nadání“ a „talent“ není jednoznačné. Často jsou tyto pojmy považovány za synonyma, jelikož jejich společným znakem je úzká souvislost se schopnostmi, které mají nadprůměrný až vysoce nadprůměrný stupeň vývoje. Jiní odborníci však oba pojmy zásadně odlišují.

V roce 1964 se pokusil L. J. Lucito utřídit celkem 113 definic pojmu nadání. V tomto uceleném schématu se vyskytovaly definice odvozené od výsledků testů inteligence, sociální definice, procentuální definice, kreativní definice, definice zaměřené na myšlenkové operace aj.¹⁵

Odborníci publikující v současné době pohlížejí na tuto problematiku takto: M. Musil odkazuje termínem „nadání“ na mimořádné nadání ve více oblastech a pojem „talent“ pokládá za vhodný v situaci, kdy jedinec vyniká jen v jedné oblasti. F. J. Mönks a I. H. Ypenburková odkazují na výsledky inteligenčních testů a testů výkonu. Jedinec s nižšími nadprůměrnými hodnotami je talentovaný, s vyššími je nadaný. Gagné je přesvědčen, že „nadání“ je vrozená schopnost a „talent“ získaná dovednost. Autoři V. Dočkal, A. J. Tannenbaum či E. J. Mason aj. tyto pojmy významově nerozlišují.¹⁶

Jelikož kritéria pro odlišení těchto pojmů nejsou odbornou společností určena, budeme pojmy v této práci považovat za synonymní.

¹⁵ Hříbková, L., *Nadání a nadání. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 30 s. ISBN 80-7290-213-X.

¹⁶ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 7 s. ISBN 80-210-3979-5.

5. Definice nadání

Vyjmenovat a popsat zde všechny definice nadání není účelem této práce. Zaměříme se tedy pouze na ty definice, které jsou uznávány širší odbornou společností. F. J. Mönks/ I. H. Ypenburková a z českého prostředí L. Hříbková nastiňují čtyři výkladová pojetí.

5.1 Modely orientované na schopnosti

Tyto definice vycházejí z domněnky, že schopnosti jsou vrozené a stabilní. Lze je tedy zjistit již v raném věku a v průběhu života se nemění. Jedním z hlavních zastánců této definice byl již výše zmíněný L. M. Terman. Ten v roce 1921 zahájil longitudinální projekt studia nadaných dětí. Dětem, jejichž IQ bylo 140 a vyšší, zadával inteligenční testy, didaktické testy, testy všeobecných znalostí a domácí úkoly. Zajímal se však i o prostředí, ve kterém děti vyrůstaly. Výsledkem této práce byla hypotéza o rychlejším dozrívání děvčat ve srovnání s chlapci, a že nadané děti se liší ve všeobecné informovanosti, četbě a znalostí jazyků. Dále zjistil, že nadané děti vynikají v intelektových, volních a morálních vlastnostech. Ať už na této teorii bylo kritizováno cokoli (od jednostrannosti, přes vrozenou determinaci inteligence aj.), stal se Terman hlavní osobností této problematiky, jelikož upozornil na fakt, že nadaní jedinci mezi námi jsou a je potřeba k nim přistupovat jinak než k ostatním.

Americký model U. S. Office of Education se také soustřeďuje na nadané děti. Tento model však nezdůrazňuje pouze intelektové schopnosti, ale nadané dítě musí mít i vynikající schopnosti tvořivého myšlení, specifické, akademické, organizačně-řídící, umělecké a psychomotorické schopnosti. Hodnota IQ 130 byla stanovena jako hranice.¹⁷

F. Gagné stanovil kritéria intelektového nadání podle výsledného inteligenčního kvocientu. Dle jeho práce vznikly tyto stupně nadání¹⁸:

- mírně nadaní mají IQ vyšší než 120, je to cca 10 % celkové populace
- středně nadaní mají IQ 135 a více, tvoří 1 % celkové populace

¹⁷ Hříbková, L., *Nadání a nadání. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 45 s. ISBN 80-7290-213-X.

¹⁸ Fořtík, V., Fořtíková, J., *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha : Portál, 2007. 13 s. ISBN 978-80-7367-297-3.

- vysoce nadaní jedinci mají IQ vyšší než 145 a je jich jen 0,1 %
- výjimečně nadaní jsou jedinci s IQ 155 a více, tvoří v populaci 0,01 %
- extrémně nadaní s IQ 164 tvoří celkově 0,001 % populace.

Manželé Fořtíkovi se více ztotožňují s členěním intelektového nadání podle S. M. Nordby¹⁹:

- Bystrý jedinec - IQ 115 a více (výskyt v populaci 1 : 6 - 1 : 44)
- Nadaný jedinec – IQ 130 a více (1 : 44 - 1 : 1 000)
- Vysoce nadaný jedinec – IQ 145 a více (1 : 1 000 - 1 : 10 000)
- Výjimečně nadaný jedinec – IQ 160 a více (1 : 10 000 - 1 : 1 000 000)
- Velmi vysoce nadaný jedinec- IQ 175 a více (1 : 1 000 000).

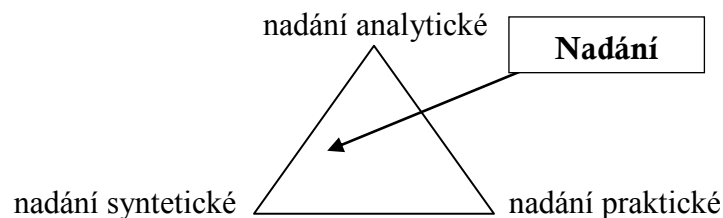
Modely orientované na schopnosti jsou i v dnešní době velice oblíbené. Je to díky snadné dostupnosti inteligenčních testů, zaručené objektivnosti a menší časové náročnosti identifikace oproti jiným metodám, např. pozorování.

5.1.1 Sternbergův triarchický model nadání

Prof. Robert J. Sternberg, osobnost současné kognitivní psychologie, se od roku 1985 zabývá teorií úspěšné inteligence. Oponuje, že konvenční testy inteligence měří pouze jednu z více složek inteligence. V jeho pojetí jsou inteligenční testy schopné měřit pouze jeden z definovaných tří typů. Pokud při identifikaci neproověříme více zdrojů, může velké množství nadaných jedinců uniknout naší pozornosti. Jeho teorii můžeme shrnout do základních čtyř bodů:

- I. Inteligence v jeho podání je chápána jako schopnost uspět v životě na základě osobních standardů jednotlivce v jeho sociokulturním kontextu.
- II. Schopnost jedince dosáhnout úspěchu stojí na schopnosti vyzdvihnout své silné stránky a kompenzovat nedostatky.
- III. Člověk je úspěšně inteligentní, pokud se dokáže přizpůsobit, utvářet a vybírat vhodné prostředí.
- IV. Úspěchu je dosaženo vyvážeností mezi analytickými, syntetickými a praktickými schopnostmi.²⁰

¹⁹ Fořtík, V., Fořtíková, J., *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha : Portál, 2007. 14 s. ISBN 978-80-7367-297-3.

Obr. č. 1 Triarchický model nadání.

Analytické nadání je schopnost rozebrat problém na části a rozumět jim. Jedinci s analytickým nadáním jsou úspěšní v inteligenčních testech, jelikož právě ty kladou důraz na analytické schopnosti.

Syntetické nadání můžeme vidět u lidí, kteří dobře zvládají adaptaci v nových situacích. I když nejde o jedince s nejvyšším IQ, jde o osobnosti s největším přínosem ve vědě, literatuře a umění. Toto nadání je důležité pro úspěšný život.

Praktické nadání je schopností aplikace analytické či syntetické inteligence do praxe. Člověk s tímto nadáním zhodnotí situaci a velmi rychle nalezne její vhodné řešení.

5.2 Modely kognitivních složek

Zaměřují se především na procesy zpracování informací a hledají kvalitativní rozdíly v informačních procesech. Navrhuje se používat místo IQ pojem QI (kvalita zpracování informací).

Autoři zjistili, že nadané dítě předčí své vrstevníky v rychlosti, s jakou jsou schopni si vybavit sémantické informace z krátkodobé i dlouhodobé paměti. Dále bylo objeveno, že nadaní používají při řešení úkolů strategie, které jsou typické pro starší průměrné děti a vystačí si s méně podrobnými instrukcemi. Dalším důležitým poznatkem je fakt, že vynikající výkon je odlišný od běžného, ale není výsledkem odlišných mentálních procesů.

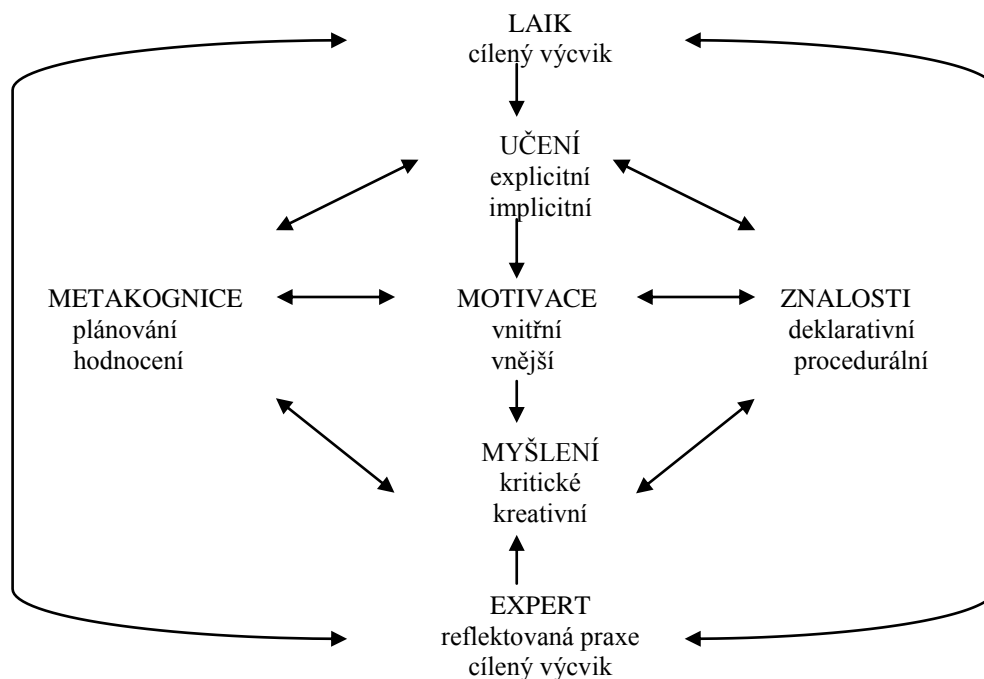
²⁰

Sejvalová, J., *Talent a nadání*. Praha : IDM MŠMT, 2004. 13-14 s., 47-52s. ISBN 80-86784-03-7.

5.2.1 Model nadání jako vyvíjející se expertnosti (Prof. R. J.Sternberg)

Na tomto modelu chce Sternberg ukázat, že hlavní úsilí v dosahování expertnosti směřuje k rozvoji prostřednictvím záměrného úsilí, které zahrnuje učení, aktivní účast v praktických činnostech a vstupování do různých situací a plnění rolí. Jako hlavní prvky zde zdůrazňuje metakognitivní dovednosti, učení, myšlení, znalosti a motivace. Všechny tyto prvky jsou ve vzájemné interakci.

Metakognitivní dovednosti propojují porozumění a kontrolu svého vlastního poznávání. Dovednost učení rozlišuje na implicitní (náhodné učení) a explicitní (záměrné učení). Mezi dovednosti myšlení patří myšlení analytické, kreativní myšlenkové dovednosti a praktické myšlenkové dovednosti. Znalosti také dělí na dvě skupiny. Na znalosti deklarativní, tj. znalosti zákonů, pravidel, principů, pojmů aj. a na znalosti procedurální, tj. postupy a strategie. Motivaci dělí podle podnětů, které na nás působí. Máme tedy motivaci vnější a vnitřní.²¹

Obr. č. 2 Model nadání jako vyvíjející se expertnosti

²¹ Hříbková, L., *Nadání a nadaní. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 58-59s. ISBN 80-7290-213-X.

5.2.2 Gardnerova teorie mnohonásobné inteligence

Autor v této teorii kritizuje existenci pouze jediné schopnosti. Vytvořil termín mnohonásobná inteligence, který označuje soubor kognitivních kompetencí jako relativně samostatné soubory schopností či mentálních dovedností. Jeho širší pojetí inteligence vedlo k širšímu pohledu na nadání a jeho vývoj. Po stanovení kritérií, které musí daná inteligence splňovat, vyčlenil sedm lidských inteligencí.

Jazyková inteligence zahrnuje takové jazykové kompetence, které můžeme zjistit v různých úkonech a zároveň i pomocí školních kompetencí jako je psaní, vyjadřování, slovní porozumění aj. Uplatňuje se tedy zejména v oblasti verbálního myšlení. Pomocí *logicko-matematické inteligence* se zjišťuje deduktivní a induktivní usuzování a numerické schopnosti. Vysoká úroveň rozvoje těchto schopností poukazuje na dobré kvantitativní myšlení jedince. *Tělesně-pohybová inteligence* odkazuje na schopnosti, které jedinec potřebuje k vykonání pohybu, ke hře, k vykonání produktů atd. V *hudební inteligenci* rozlišuje dvě skupiny schopností - schopnosti sluchové a schopnosti interpretace a komponování hudby. Jedinec s *prostorovou inteligencí* dokáže snadno manipulovat v mysli s elementy, vztahy a představami. Dále Gardner vyčleňuje tzv. *interpersonální inteligenci a intrapersonální inteligenci*. Interpersonální inteligence je odpovědná za porozumění druhým lidem, za jednání s druhými a motivaci, intrapersonální umožňuje porozumět sám sobě.²²

Později Gardner spekuluje ještě o inteligenci přírodovědné, existenciální a spirituální.

5.3 Modely orientované na výkon

Autoři těchto modelů přecházejí pod vlivem humanistické psychologie v USA k pojmání nadání od jednodimenzionálního zaměření po multidimenzionální. Zdůrazňují činitele potřebné pro manifestaci nadání. Samotné vlohy a potenciál pro vysoký výkon nepovažují za dostatečné.

²² Hříbková, L., *Nadání a nadání. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 121-123 s. ISBN 80-7290-213-X.

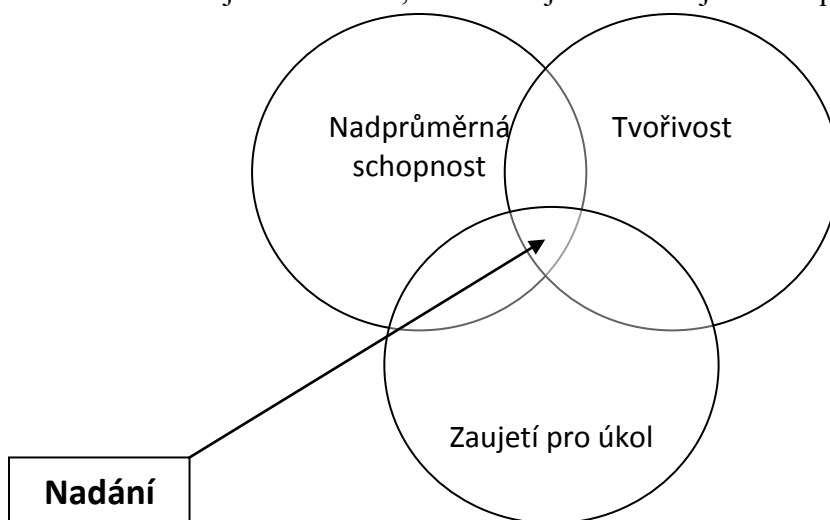
„V centru pozornosti nyní stojí celá „osobnostní výbava“ a vývoj nadání.“²³ Dále v tomto období vzniká řada výzkumů na téma vývojová problematika nadání.

Nyní je jistě více než vhodné zmínit dvě významná jména, která učinila další významné kroky v této problematice. V roce 1978 zveřejnil J. S. Renzulli svůj model nadání. Z něho pak vychází holandský vývojový psycholog Franz. J. Mönks, který převzal základní komponenty, přesto je jeho přístup odlišný.

5.3.1 Renzulliho „model tří kruhů“

Tento model je velice známý a hojně aplikovaný. Renzulli nechápe nadání pouze v kognitivní rovině či v rovině samostatných schopností. Vymezuje ho jako vzájemné působení tří skupin vlastností. Upozorňuje však na fakt, že tyto vlastnosti musí dosahovat určitého stupně rozvoje, jsou rovnocenné a žádná nevytváří sama o sobě nadání. Mezi tyto vlastnosti patří *nadprůměrné schopnosti*, kterými se míní jak obecné schopnosti, tak i specifické. V jádru stojí procesy, které pomáhají zpracovávat informace. Další skupinou vlastností je *kreativita*, která je charakteristická originalitou, flexibilitou, fluencí a elaborací. Třetí důležitá vlastnost je *angažovanost* v úkolu (motivace). Renzulli chápe motivaci jako množství energie, která je důležitá pro soustředění se na řešení problému. To však potřebuje vytrvalost, trpělivost, sebedůvěru a úkolovou orientaci.

Z grafického znázornění je dobře vidět, že nadání je místo vzájemného průniku tří kružnic.

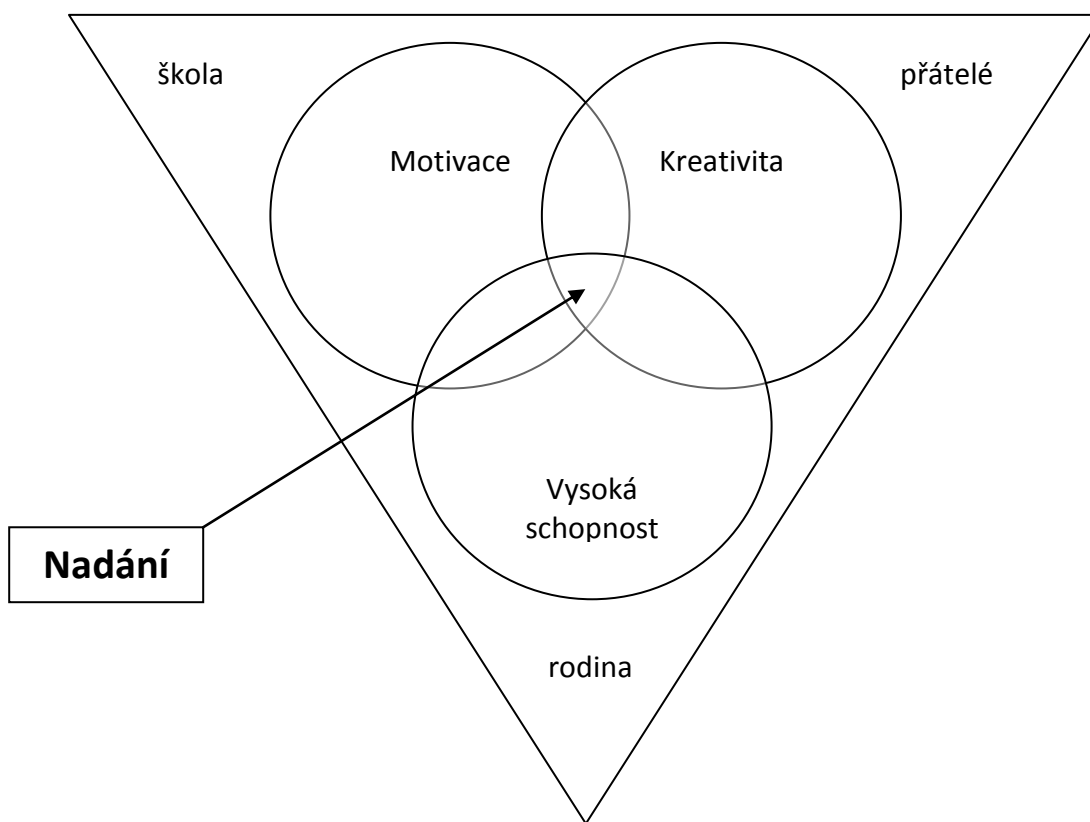
Obr. č. 3 Renzulliho „model tří kruhů“

²³ Hříbková, L., *Nadání a nadání. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 65 s. ISBN 80-7290-213-X.

Tento model se stal krátce po jeho uveřejnění velice populární díky jednoduchosti a snadnému použití ve školní praxi.

5.3.2 Mönksův „vícefaktorový model nadání“

Jak již bylo výše zmíněno, Mönks se nechal inspirovat Rezulliho modelem. Jako vývojový psycholog nemohl opomenout vztah k sociálnímu prostředí. Podle Mönkse: „... vývoj je dynamický a celoživotně probíhající proces. Interakce mezi individuálními předpoklady a sociálním prostředím určuje, jaké chování a jaké motivy chování se aktualizují a budou manifestovat.“²⁴ Představuje model nadání, který chápe jako produkt interakce mezi šesti komponentami. Motivace, kreativita a vysoká schopnost patří k „vnitřní výbavě“ dítěte. Rodina, škola a vrstevnická skupina jsou determinující činitele.

Obr. č. 4 Mönksův „vícefaktorový model nadání“

²⁴ Hříbková, L., *Nadání a nadaní. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 69 s. ISBN 80-7290-213-X.

5.4 Sociálně-kulturní modely

Zastánci tohoto přístupu vychází z předpokladu, že talent se může realizovat jen za vhodného spolupůsobení individuálních a sociálních faktorů. To souvisí i s rozdílností kultur. Nadaný jedinec vyniká v činnosti, která se v dané kultuře vyskytuje. V centru zájmu nestojí nadaný jedinec, ale kulturně vzniklé instituce, tj. rodina, škola a vrstevníci umožňující rozvoj nadání daného jedince.

Ke vzniku sociálně-kulturní orientace přispěla Gardnerova teorie mnohonásobné inteligence (viz. výše). Díky jeho koncepci začali autoři na problematiku nadání nahlížet z širšího úhlu.

5.4.1 Přístup A. J. Tannenbauma

A. J. Tannenbaum zdůrazňuje, že v západní civilizaci můžeme rozlišovat morální, sociální, ekonomickou a výchovně-vzdělávací oblast. Tyto oblasti jsou však různě hierarchicky uspořádány podle prestiže dané společnosti. Jednotlivé oblasti mají suboblasti, které jsou také hierarchicky dělené. Podle autora je velmi obtížné zjistit, proč je jistá oblast v určitém období preferovanější než jiná. Kritériem pro členění nadání je způsob, jakým společnost přijímá a hodnotí různé druhy výjimečnosti. Autor vyčleňuje nadání vzácné, obohacující, vymezené a neobvyklé.²⁵

V jiných pracích se věnuje nadání v dětství a vyčleňuje pět klíčových faktorů, které umožňují realizaci nadání nalezeného v dětství:

- **všeobecné schopnosti** - Upozorňuje, že intelektové nadání má prahovou hodnotu IQ výše položenou než např. umělecké nadání.
- **speciální schopnosti** - Bližší vztah k určitým činnostem signalizují nejprve zájmy. Pokud dítě činnost samo a rádo vyhledává, přispívá to k rozvoji určitých speciálních schopností. Speciální schopnosti reprezentují u každého dítěte jeho silné stránky.
- **neintelektové faktory** - Spouštět či tlumit nasazení schopností jedince mohou sociální, emoční a behaviorální charakteristiky. Ty patří k neintelektovým rysům.
- **environmentální faktory** - Rodina, vrstevníci či škola bezprostředně ovlivňují dítě a jeho výkon. Autor považuje rodinu a školu za stejně významnou pro rozvoj nadání

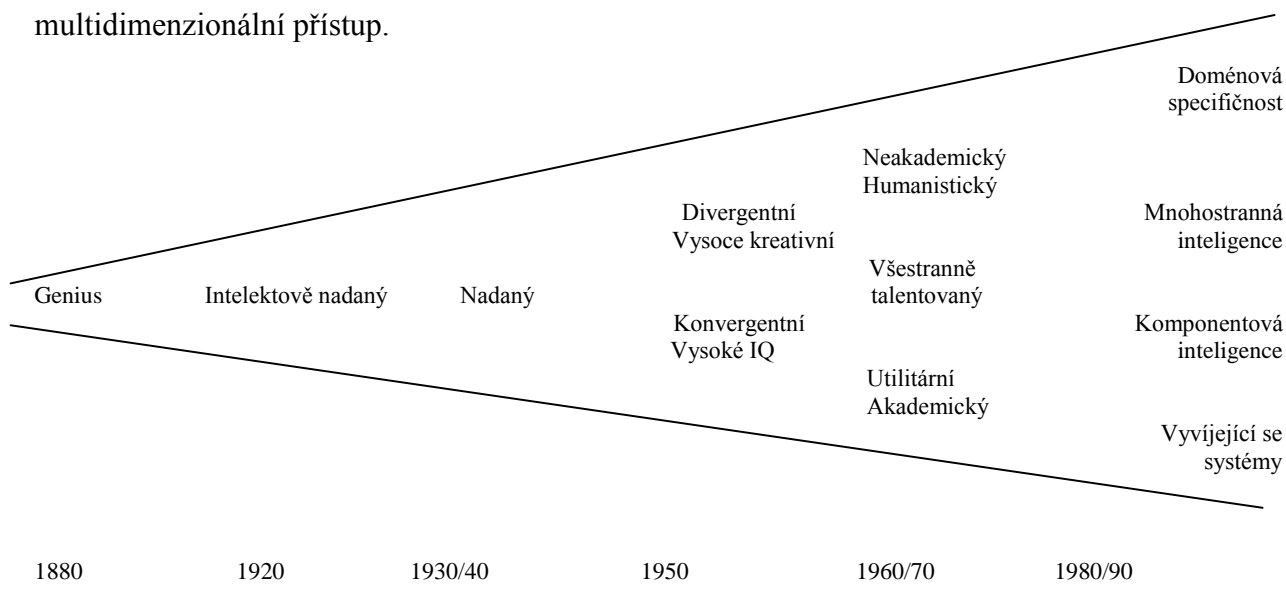
²⁵ Hříbková, L., *Nadání a nadání. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 123-124 s. ISBN 80-7290-213-X.

dítěte a popírá názor, že nadání se prosadí samo a nepotřebuje k tomu žádnou institucionální podporu.

- **náhodné faktory**, tj. nepředvídatelné události, které Tannenbaum dělí do čtyř skupin. V první skupině jsou šťastné náhody, které se jedinci přihodí, ale ten je vůči nim v pasivním vztahu. V druhé skupině jsou náhody, které jedinci, který je v aktivním vztahu ke světu, vypomůžou. Další náhody pomůžou jedinci v minulých zkušenostech rozpoznat nové skutečnosti. Poslední skupina náhodných faktorů stimuluje individuální činnosti.

Eva Machů ve své příručce²⁶ připomíná i jiné definice - definice konzervativní versus liberální, definice jednodimenzionální versus multidimenzionální a definice potencionálu versus demonstrovaneho výkonu.

Z historického kontextu, ale i z předchozího stručného popisu nejznámějších definic lze shrnout, že postupem času docházelo k rozšiřování koncepce nadání. Nejprve byl nadaný každý jedinec, který v inteligenčních testech prokazoval mimořádné výkony. První pochybnosti o existenci jediného typu nadání vznesl P. Witty. V padesátých letech velice vzrostl zájem o vyhledávání nadaných jedinců. Následovalo začlenění dimenze tvořivosti a v neposlední řadě multidimenzionální přístup.

Obr. č. 5 Postupné rozšiřování koncepce²⁷

²⁶ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 26-28 s. ISBN 80-210-3979-5.

6. Obecné osobní charakteristiky nadaných dětí

Mgr. Šárka Portešová, Ph.D. shrnula do deseti bodů poznávací charakteristiky nadaných dětí. Před tím však upozornila, že ne všechny nadané děti musí bezpodmínečně disponovat všemi projevy. Dále uvedla, že charakteristiky se mohou u dítěte projevovat v různých vývojových etapách, tj. chápou se jako vývojové charakteristiky. Každá charakteristika má velké rozpětí a u daného jedince ji můžeme pozorovat jen v situacích, kdy dítě vykonává činnost, která ho baví.

Nadané děti se mohou vyznačovat těmito níže uvedenými charakteristikami ²⁸ :

- 1) *Schopnost pracovat s abstraktními symboly* - Normálně se tato schopnost vyskytuje u dětí ve věku 12-14 let. Nadaní jedinci dokáží mnohem dříve manipulovat se slovními a matematickými symboly, vidí a chápou zákonitosti, používají analytické zdůvodňování, zobecňují, užívají metafor, ovládají vztah příčina-důsledek aj.
- 2) *Motivace* - Nadané dítě se rádo učí, odměnou mu je rozumová činnost (pokud je mu dopřána). Nepotřebuje tedy motivovat známkami ani pochvalami.
- 3) *Schopnost dlouhodobé koncentrace pozornosti* - Na daný problém se dokáže soustředit velmi dlouhou dobu. Míra koncentrace je srovnatelná s dospělým jedincem.
- 4) *Dobrá paměť* - Mnohé nadané děti si dokáží zapamatovat již v brzkém věku informace, se kterými byly seznámeny jen jednou. Především se to týká logicko-zrakové i sluchové paměti.
- 5) *Bohatá slovní zásoba, gramatická správnost, časně čtenářství* - Většinou umí nadané dítě číst již od 4. roku života. Oplývají velice bohatou slovní zásobou a vytvářejí složité větné konstrukce.
- 6) *Zvědavost* - Mají potřebu porozumět tomu, jak věci fungují, pracují. Neustále se ptají a chtějí objasňovat.
- 7) *Preference samostatné práce* - Nejraději pracují samostatně a spoléhají na vlastní způsob řešení. Jde o schopnost vytvářet vlastní myšlenková schémata a řešit předložené problémy. Nejde o antisociální chování!

²⁷ Portešová, Š., *Skryté nadání. Psychologická specifika nadaných žáků s dyslexií*. Brno : Masarykova univerzita, 2009. 31 s. ISBN 978-80-210-5014-3.

²⁸ Portešová, Šárka. Centrum rozvoje nadaných dětí: Typické poznávací charakteristiky nadaných dětí [online]. c2001, poslední revize 11. 4. 2011 [cit. 12. 11. 2010]. Dostupný z WWW: <www.nadanedeti.cz>.

- 8) *Schopnost vytvářet originální myšlenky, flexibilita* - Jejich myšlení je obvykle přesné, organizované, ale ne rigidní. Vynikají ve schopnosti vnímat a přijímat alternativní způsoby řešení a ihned je uplatnit v nových situacích.
- 9) *Hluboké zájmy nebo mnoho zájmů* - Oblast, která je zajímá, jsou schopni zkoumat do nejmenších detailů. Chtějí vědět vše, co se dá.
- 10) *Velký smysl pro humor*

Autorka upozorňuje, že tyto charakteristiky mohou být natolik silné, až mohou vést k záměně s poruchami chování. To může způsobit řadu sociálních a emocionálních problémů. Uvádí zde tabulku *Možné problémy asociované s charakteristickými pozitivními vlastnostmi nadaných* od amerického psychologa J. Webba z roku 1993. V této tabulce ukazuje, jak školní problémy mohou být zapříčiněny osobními charakteristikami nadaných dětí. My si dovolíme ji zde také citovat.

Možné problémy asociované s charakteristickými pozitivními vlastnostmi nadaných	
Pozitivní charakteristiky	Možné problémy
Rychle získávají a uchovávají si nabyté informace.	Netrpěliví, když jsou ostatní pomalí, nemají rádi rutinu a dril, odmítají neustále drilovat základní dovednosti.
Intelektová zvědavost, vnitřní motivace, hledání významu.	Pokládají nekonečné otázky, silná vůle, odmítají direktivnost, stejně očekávají od ostatních
Schopnost zobecňování, abstrakce, syntézy, rádi řeší problémy a mají v oblibě další intelektové aktivity.	Odmítají detaily, dril, vystupují proti vyučovacím procedurám.
Dovedou vidět vztah příčina - důsledek.	Mají problémy smířit se se vším nelogickým - jako jsou pocity, tradice nebo důvody, které se mají brát jako osudové.
Mají rádi pravdu, spravedlnost, „fair play“.	Mají problémy být praktičtí, zabývají se humanitárními otázkami.
Rádi organizují lidi a věci do struktury a řádu, systematizují.	Konstruují komplikovaná pravidla nebo systémy, tím se mohou jevit jako příliš dominující a ovlivňující.
Široký slovník, jednoduché verbální vyjadřování, rozsáhlé informace v různých oblastech.	Mohou používat slova k tomu, aby se vyhnuli určitým situacím, často se nudí ve škole a s vrstevníky, ostatní je vidí jako „všeznalce“.
Myslí kriticky, mají vysoké cíle, jsou sebekritičtí a hodnotí ostatní.	Kritičtí a netolerantní k ostatním, mohou být depresivní, perfekcionisté.
Vynikající pozorovatelé, chtějí poznat vše neobvyklé, jsou otevřeni novým zkušenostem.	Příliš intenzivní zaměření, občasná lehkověrnost.

Kreativní, tvořiví, mají rádi nové způsoby, jak je možné věci dělat.	Mohou narušovat plány a odmítat to, co je už známé, ostatní je vidí jako odlišné.
Intenzivní koncentrace, schopnost dlouho se koncentrovat v oblastech svého zájmu, chování orientované na cíl, vytrvalost.	Nesnází vyrušování, odmítají vykonávat všechny povinnosti a kontakt s lidmi v době, kdy jsou ponořeni do svých zájmů.
Senzitivita, empatie, touha být druhými akceptován.	Citlivost ke kritice ostatních nebo k odmítání kamarády, očekává, že ostatní uznávají podobné hodnoty, potřeba úspěchu a uznání, mohou se cítit být odcizeni a „jiní“.
Velká energie, dychtivost, období intenzivního úsilí.	Frustrace z nečinnosti, dychtivost může ostatní rušit, potřeba neustálé stimulace, mohou se jevit jako hyperaktivní.
Nezávislost, preferují samostatnou práci, důvěřují sami sobě.	Mohou odmítat podněty rodičů nebo kamarádů, nekonformní, nekonvenční.
Různé zájmy a schopnosti, těkavost.	Mohou se jevit jako neorganizovaní, frustrovaní nedostatkem času.
Silný smysl pro humor.	Vidí absurdity některých situací, jejich humoru nemusí vrstevníci porozumět, mohou se stát „třídním klaunem“, aby tak získali pozornost ostatních.

Tab. č. 1 Možné problémy asociované s charakteristickými pozitivními vlastnostmi nadaných²⁹

U nadaného dítěte se mohou vyskytnout i následující problémy:

- *Nerovnoměrný vývoj* - Jak již bylo výše zmíněno, nadané dítě vyniká v kognitivní oblasti. Oproti tomu oblast fyzická, motorická či sociálně-emocionální může být méně vyvinutá. Například může být problém zavázat si tkaničku.
- *Interpersonální vztahy* - V kolektivu vrstevníků obvykle nenacházejí své kamarády, jelikož jsou rozumově vyspělejší než jejich vrstevníci a mají jiné zájmy. Jsou často nepochopené a osamocené. Rádi organizují věci a lidi kolem sebe, což také nepřispívá k oblíbenosti.
- *Perfekcionismus* - Jejich práce i osobnost musí být z jejich pohledu bezchybná. Často si kladou vysoké cíle a při jejich nevyplnění jsou hluboce zklamáni.
- *Vyhýbání se riskování* - Uvědomují si možné problémy, které by mohly při řešení problému nastat, proto jsou pasivnější a snižují vlastní výkon.
- *Multipotencialita* - Díky velké zájmové činnosti nejsou schopni se ve starším školním věku rozhodnout, na jakou činnost se budou specializovat. Propadají do stavů úzkosti a při dalším rozhodování jsou nejistí.

²⁹ Portešová, Šárka. Centrum rozvoje nadaných dětí: Obtíže v identifikování rozumově nadaných žáků a studentů [online]. c2001, poslední revize 11. 4. 2011[cit. 12. 11. 2010]. Dostupný z WWW: <www.nadanedeti.cz>.

- *Deprese* - Deprese jsou většinou projevem vzteku na sebe sama či na situaci, kterou nemá jedinec pod kontrolou. I špatné umístění nadaného jedince do vzdělávacího systému může vést k depresím. Jedinec může tuto situaci vnímat jako chycení do „pasti pomalosti“.³⁰

³⁰ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy: Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 20-22 s. ISBN 80-210-3979-5.

7. Typy nadaných dětí

V diskusích o přístupech k nadaným žákům (studentům) ve školách je nutné vzít v úvahu, že se nejedná o jednoznačně sourodou skupinu. Naopak, je tvořena nejméně dvěma většími podskupinami, jejichž význam a charakteristiky se často zaměňují, přeceňují nebo nedoceňují. Jsou to³¹:

1. Žáci mimořádně nadprůměrní, kteří dosahují mimořádně nadprůměrných výsledků

K takovým výsledkům jsou motivovaní a při jejich dosahování jsou dostatečně konformní. Vzdělávací systém a výchovné podmínky považují za dostačující, tudíž pro sebe motivující. V běžných školách nejvíce využívají různé doplňující vzdělávací školní a mimoškolní aktivity určené pro nadané žáky a ve výběrových školách a třídách rozmanitou nabídku vzdělávání.

2. Žáci mimořádně nadprůměrní, kteří však nadprůměrných výsledků nedosahují

Nejsou k vynikajícímu výkonu motivovaní a při dosahování jakýchkoliv studijních výsledků nejsou dostatečně konformní. Vzdělávací systém a výchovné podmínky považují za nedostačující, v řadě případů až za demotivující, organizované vzdělávací aktivity jsou jim obvykle lhostejné. Podle zahraničních statistických údajů představuje tato skupina přibližně 2 % celé dětské populace.

Pokud budeme chtít na formy projevů nadaných dětí nahlížet podrobněji, můžeme si vypůjčit typologii od G. T. Betts a M. Neihart. Ti stanovili šest základních typů nadaných dětí, aby tak poukázali na možné typy dětí. Nesnažili se však o zařazení nadaných dětí do podskupin!

- 1) *Úspěšné nadané dítě* - Toto dítě dosahuje výborných studijních výsledků, nemá žádné problémy chování, je přijímán vrstevníky i učiteli pozitivně a má pozitivní vztah ke škole a učitelům. Vyučující obvykle toto dítě správně identifikuje.
- 2) *Vysoce tvořivé nadané dítě* - Pro tohoto žáka je velmi obtížné se přizpůsobit pevnému školnímu systému. Vymýšlí stále něco nového, experimentuje, opravuje učitele, chce měnit školní pravidla, špatně se ovládá. Jeho chování bývá často konfliktní a identifikace pro učitele není lehká, neboť selhává v klasických didaktických, výkonných i inteligenčních testech.

³¹

Vondráková, E., *Péče o nadané děti jako znak dobré školy*. Učitelství č. 3/2002, s. 7.

- 3) *Nadané dítě maskující své schopnosti* - Tento typ se týká především nadaných dívek na počátku střední školy. Ty maskují své schopnosti, aby byly přijaty ostatními spolužáky. Jejich sebevědomí je velmi nízké, jsou obvykle plaché, tiché, nesmělé a velmi frustrované.
- 4) *„Ztroskotané, odpadlé“ nadané dítě* - Toto dítě je často vnímáno ze strany dospělých jako nebezpečný rebel, protože neustále protestuje proti celé společnosti, je často nespokojen a dává to najevo, odmítá jakoukoliv školní činnost a do školy se nepřipravuje. Jeho výkony jsou pak hodnoceny průměrně až podprůměrně, vrstevníci ho často nepřijímají mezi sebe. Také toto dítě má snížené sebevědomí a zároveň pocit, že mu nikdo nerozumí.
- 5) *Nadané dítě s určitou vývojovou poruchou (nejčastěji se specifickou vývojovou poruchou učení)* - Tyto děti jsou nadané, ale jejich školní výsledky tomu tak nenasvědčují. Nejsou schopni pracovat pod časovým tlakem, bojí se jakéhokoliv selhání a často tak nedokončí zadanou úlohu. Často se na ně nahlíží jako na žáky s průměrnými schopnostmi.
- 6) *Autonomní nadané dítě* - Toto dítě nevyhledává pomoc okolí, je nezávislé. Má pozitivní sebehodnocení, realisticky přijímá svá pozitiva i nedostatky. Ze školského systému se snaží získat maximum.³²

Eva Machů ve své příručce pro učitele a studenty učitelství uvedla výčet forem projevů od Birley a Genshaft. Ti se od výše zmíněné typologie liší pouze dvěma skupinami. Uvádějí zde:

- 1) *Náročné nadané dítě* - Tento jedinec je nadmíru sebevědomý a tvrdohlavý. Během klasické výuky se nudí, je nevyrovnaný. Často ruší stálým pokřikováním správným odpovědí či se naopak do výuky nezapojuje. Autoritu nerespektuje a vyžaduje stálou pozornost učitele.
- 2) *Nadané „dvakrát výjimečné“ dítě (twice exceptional)* - I dítě se specifickými poruchami učení, tělesným handicapem i s emocionálními problémy může být intelektuálně nadprůměrné. Toto dítě je však díky své vadě často frustrované, bezmocné a jeho

³² Portešová, Šárka. Centrum rozvoje nadaných dětí: Typologie nadaných dětí [online]. c2001, poslední revize 11. 4. 2011[cit. 12. 11. 2010]. Dostupný z WWW: <www.nadanedeti.cz>.

sebevědomí je velice nízké. Dospělí i vrstevníci se soustředí převážně na handicap, proto se jeho nadání posouvá až na konec jeho schopností a dovedností.³³

³³ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 23- 24 s. ISBN 80-210-3979-5.

8. Problémové skupiny nadaných dětí

Již z předchozí kapitoly lze říci, že nadané děti jsou skupinou značně nehomogenní. Uvnitř této skupiny se vyskytují některé rizikové podskupiny, jejichž jedinci trpí určitými problémy. Nejproblematičtější je jejich samotná identifikace a následně i jiný vyžadující vzdělávací přístup.

Nejvíce ohrožené podskupiny nadaných dětí jsou³⁴ :

- Nadaní s extrémně vysokým IQ
- Kreativně nadané děti
- Nadaní předškoláci
- Nadaní adolescenti
- Nadané dívky
- Podvýkonné nadané děti
- Dvakrát výjimečné nadané děti
- Sociálně znevýhodněné nadané děti
- Nadané děti z odlišného kulturního prostředí

Zaměříme se jen na některé tyto skupiny.

8.1 Děti s extrémně vysokým IQ

Jiné označení pro tuto skupinu zní „děti předčasně vyspělé“. Jedná se tedy o děti, které podávají výkony jako dospělí profesionálové. Velmi často se jedná o nadání v oblasti hudby (jako např. Mozart), matematiky a šachové hry. Za rizikovou skupinu se považují děti s IQ větším než 150. Touto skupinou dětí se ve čtyřicátých letech zabývala L. Hollingworth.

Pracovala s dvanácti dětmi, jejichž IQ bylo nad 180, a zjistila, že tyto děti velmi záhy mluvily, četly a byly verbálně zdatné. Dále upozorovala, že míra osobnostního a sociálního přizpůsobení dětí souvisela s přístupem učitelů, způsobem výuky a výchovnými praktikami rodičů. Upozornila také na velkou zranitelnost a citlivost těchto dětí. V neposlední řadě si všimla

³⁴ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 50 s. ISBN 80-210-3979-5.

potíží, které měly dané děti se svými vrstevníky, jelikož jejich zájmy a potřeby byly mnohem pokročilejší.³⁵

Na tuto autorku navázalo několik odborníků a většina se shoduje na tom, že nadané děti s extrémně vysokým IQ a nadané děti s handicapem by měly využívat segregované vyučování.

8.2 Podvýkonné nadané děti

U dítěte tohoto typu se vyskytuje rozpor mezi výkonem dítěte a jeho potencionálem. Nutno podotknout, že tento syndrom se může vyskytnout u všech dětí, nejen u nadaných. Podvýkonný žák zná učivo, ale neumí ho zprostředkovat, chybí mu vnitřní motivace a sebevědomí. Mezi další možné charakteristiky podvýkonných patří mimo jiné: negativní přístup ke škole, špatné učební návyky, nedokončené úkoly, odlišná úroveň mezi mluveným a psaným projevem, kreativita, velká představivost, špatná soustředěnost, problémy s navázáním sociálních vztahů, neschopnost pracovat pod časovým limitem apod.³⁶

Podvýkonnost není dědičná, ale jedná se o naučené vzorce chování. Příčiny pocházejí z různých pohnutek, které pocházejí z rodiny, školy, kultury, vrstevnické skupiny či složité osobnosti jedince. Příčinou tedy mohou být nevhodné výchovné taktiky, prostředí školy, styl výuky aj.

8.3 Dvakrát výjimečné nadané děti

O dvakrát výjimečných nadaných dětech jsme se zmínili v předchozí kapitole, zde jen doplníme, že za tento typ dětí jsou nejčastěji považováni nadaní s poruchami sluchu, nadaní s poruchami zraku, nadaní se sociálně emocionálními problémy, nadaní s fyzickým či dalším zdravotním handicapem, nadaní se specifickými vývojovými poruchami učení, nadaní s mentální retardací a nadaní se sdruženými poruchami.

³⁵ Hříbková, L., *Nadání a nadaní. Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, 2005. 102-103 s. ISBN 80-7290-213-X.

³⁶ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 51-52 s., ISBN 80-210-3979-5.

8.4 Nadané dívky

Proč právě nadané dívky jsou v rizikové skupině? Všimněme si, že dívky v předškolním a mladším školním věku nemají se školními povinnostmi sebemenší problémy a často předčí své mužské protějšky. Postupně se však skvělé školní výsledky kamsi vytrácejí a v tuto chvíli využívají svých schopností a dovedností chlapci. Jeden z potenciálních činitelů může být stereotypní postoj k roli žen, směřování učitelovy pozornosti na chlapce, jelikož ti dávají svůj nesouhlas znát aj.

J. Jurášková sepsala některé charakteristiky nadaných žen a dívek. Patří sem nízká výkonná motivace, nízké sebevědomí, multipotencialita a perfekcionismus.³⁷

³⁷ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 54-56 s., ISBN 80-210-3979-5.

9. Identifikace nadaných jedinců

Cílem identifikace je objevení nadaných jedinců, kterým se následně vytvoří takové podmínky a prostředí, ve kterém by mohlo docházet k uplatnění a lepšímu rozvoji výjimečných schopností a dovedností. Přístup identifikace je nutný vzhledem k mentální vyspělosti jedince diferencovat. U předškolních dětí budou použity metody zcela odlišné než u školní mládeže, ale i dospělý jedinec se musí podrobit jiným metodám než žák základní školy.

Pro identifikaci raných schopností se používá Stanford-Binetův test, Wechslerův test, barevná verze Ravenových progresivních matic, Baileyho škály či Kaufmanova baterie aj. Výhodou identifikace v raném věku je fakt, že během školní docházky je nadání podporováno a dochází tak ke snadnější stabilizaci. Dále tato raná identifikace slouží jako prevence syndromu školní neúspěšnosti či naučené bezmocnosti. Oproti tomu je tato identifikace nazývána zbytečnou, neboť mnoho schopností především v kognitivní oblasti se pod vlivem vývojových a sociálních faktorů často mění.³⁸

Metody měření schopností můžeme rozdělit do dvou kategorií. Mezi metody objektivní patří IQ testy, standardizované testy výkonu, didaktické testy či testy kreativity. Mezi subjektivní metody řadíme nominaci skupiny učitelů, autonominaci, posouzení dítěte vlastními rodiči a nominaci spolužáky.

I přes velkou kritiku jsou stále nejčastěji používány standardizované **testy inteligence**. Tyto testy vypovídají o přítomnosti intelektového nadání. K nejužívanějším testům v naší republice patří Wechslerův WISC III a Amthauerův TSI test.³⁹ V testech se vyžaduje použití různých strategií myšlení. Minimální hranice intelektového nadání je IQ 130 a výše. Nedostatkem těchto testů je jejich konstrukce. Testy jsou sestaveny pro širokou veřejnost a ve vyšších pásmech inteligence nemají citlivější rozlišení. Dále je jedinec omezen časem, což vede k obtížnému vyhodnocení. Pro školní prostředí tyto testy přinášejí další nevýhodu a to je exkluzivní právo psychologů na jejich používání. Učitelé je nemohou sami administrovat.

³⁸ Sejalová, J., *Talent a nadání*. Praha : IDM MŠMT, 2004.20 s. ISBN 80-86784-03-7.

³⁹ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství* Brno : Masarykova univerzita, 2006. 25 s. ISBN 80-210-3979-5.

Testy výkonu vypovídají o pozornosti dítěte, percepce, paměti, představivosti atd. O těchto specifických funkcích a schopnostech vypovídají také testy inteligence. Neřeknou nám však přesnou úroveň, proto byly sestaveny testy výkonu.

Pestrost nápadů, jejich úroveň, originalitu a celkové zpracování odhalují **testy kreativity**. Mezi nejznámější testy se řadí: Torranceho figurální test kreativního myšlení, Christensen-Guilfordův test, Test vzdálených asociací a Wallach-Koganova kreativní baterie. V hodnocení testů se posuzuje zejména počet řešení, jejich kvalita a originalita.⁴⁰ Standardizované testy jsou také pouze záležitostí psychologů. Učitel však nemá problém vytvořit nestandardizovaný test.

Vstupní testy, průběžné testy a výstupní testy se souhrnně nazývají **didaktické testy**. Tyto testy jsou nástrojem zjišťování edukačního procesu. V našich podmínkách tyto testy nejsou příliš používané.

Při identifikaci nadaného dítěte mohou sehrát velkou roli **rodiče** dítěte. Ti nahlízejí na své dítě z jiného pohledu než vyučující a mohou tak upozorovat odlišné a netypické projevy v porovnání s ostatními.

Další metodou je **nominace spolužáky**. Ani tento způsob by se neměl brát na lehkou váhu. Spolužáci mají možnost vzájemně posuzovat např. organizační a vůdčí schopnosti a schopnosti v sociální oblasti. Musíme si však dávat pozor na zaujaté informace.

Nejstarší používanou metodou je **navržení žáka učitelem**. Škola se považuje za místo, kde by se měli objektivně rozpoznávat nadaní žáci. V současné době to tak bohužel není. Hlavní problém se vidí v míře neinformovanosti učitelů o problematice nadaných žáků. Většinou učitelé kladně hodnotí takové chování, které s nadáním nemusí souviset - př. ochota spolupracovat či záměna nadaného a bystrého dítěte. Ke zvýšení spolehlivosti vznikly posuzovací škály, které obsahují charakteristiky a projevy nadaného žáka. Pro objektivnější nominaci se jeví zapojení více učitelů.

Dále nám může napomoci sám nadaný jedinec, hodnocení výsledků činnosti, výsledky soutěží, analýza zájmových charakteristik aj. Pozor si však musíme dávat při nominaci pomocí školních známek.

⁴⁰ Machů, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy. Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 26 s. ISBN 80-210-3979-5.

Výběr metod závisí na dostupnosti, efektivnosti a ekonomičnosti. Žádný typ diagnostiky není lepší či horší. Platí, čím více metod použijeme, tím je naše diagnostika přesnější. Všeobecně je doporučováno aplikovat minimálně šest metod.

Davis a Rimm doporučují čtyři fáze identifikace - navrzení na základě výsledku testu, navrzení učitelem, alternativní cesty (nominace dalších osob, výsledky testu tvořivosti, autonominace atd.) a závěrečný návrh (návrhy ostatních učitelů).⁴¹

Prvotní pedagogickou diagnostiku, jak jsme si výše popsali, zabezpečuje učitel. K zařazení dětí (žáků, studentů) do systému péče o nadané formou integrace je třeba odborný posudek vystavěný školským poradenským pracovištěm. Nejčastěji identifikace probíhá v pedagogicko-psychologické poradně. Poradenská služba je dále podle úrovně poskytována i ve Speciálně pedagogickém centru pro žáky se zdravotním postižením s tak zvanou dvojí výjimečností a ve Středisku výchovné péče pro nadané žáky s poruchou chování.

⁴¹ Sejvalová, J., *Talent a nadání*. Praha : IDM MŠMT, 2004. 22-23 s. ISBN 80-86784-03-7.

10. Partnerství učitelů s rodiči

Tato kapitola shrnuje výsledky výzkumů, které provedl Dr. James R. Cambell se svým týmem v devadesátých letech minulého století a které vydal v knize *Raising your child to be gifted* (Jak rozvíjet nadání vašich dětí).

Partnerství učitelů s rodiči je velmi důležité, jelikož bylo zjištěno, že během správného partnerství se prudce zlepšil prospěch dítěte. Komunikace mezi domovem a školou může nabývat různé podoby. Může jít o konzultace, které se odehrávají v pravidelných intervalech během celého školního roku, další možností je deník, který slouží k zapisování nejvýznamnějších událostí dne.

Komunikace však není jednoduchý proces. Učitelé obvykle neumějí jednat s dospělými (odborná příprava byla zaměřena na výuku mládeže), oba partneři mají strach z otevřené výměny zkušeností, školy nechtějí partnerství sponzorovat aj.

V úspěšném partnerství jsou splněny následující požadavky:⁴²

- 1) *Do partnerského vztahu se musí přispívat stejným dílem* - Učitel zná dítě pouze ze školního prostředí, kde se chová odlišněji než v prostředí domácím. Nahlíží na něho jako na jedno dítě z celé třídy dětí. Má možnost porovnávat a pozorovat jeho chování ve třídě. Takovou příležitost rodiče nemají. Ti však znají své dítě mnohem lépe než učitel. Učitel i rodiče by si měli vzájemně sdělovat informace o dotyčném dítěti. Rodič tak pozná dítě i z jiného prostředí a učitel dokáže pomocí informací od rodičů dítě lépe motivovat k učení.
- 2) *Každý z partnerů musí respektovat přínos druhého* - Učitel a rodič by měli být rovnocennými partnery, kteří se navzájem respektují. Učitel by se neměl považovat za více odborně vzdělaného a rodič by se neměl chovat k učiteli povýšeně.
- 3) *Musí se naučit spolupracovat* - Rodič i učitel mají stejný cíl - dosažení úspěchu dítěte. Při spolupráci budou používat stejný přístup a tím zvýší naději na úspěch, jelikož se mohou navzájem podporovat. Dítě tak nemůže stavět bariéry mezi rodiče a učitele. Rodič by měl být tedy ochoten vyslechnout doporučení učitele a učitel by měl být ochoten akceptovat názory rodiče.

⁴²

Cambell, J. R., *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha : Portál, 2001. 151-153 s. ISBN 80-7178-516-4.

- 4) *Musí se naučit chápat navzájem své slabé i silné stránky* - Rodič i učitel jsou jen lidé, kteří mají stejný nárok udělat chybu a mít několik svých slabých stránek jako jiní lidé. Tyto nedostatky by neměly být na újmu společnému úsilí. A proto každý z obou partnerů by měl využívat co nejlépe své silné stránky a tolerovat nedostatky druhého.

Z úspěšného partnerství vyplývá několik výhod pro učitele. Učitel nebude muset řešit tolik problémů s kázní u dětí, jejichž rodiče jsou jeho partnerem. Dále učitel pomocí rodičů rychleji vyhledá vhodnou metodu výuky a oba partneři tuto metodu uplatňují, čímž se vyhnou zmatení dítěte při používání více metod při vysvětlování látky. Čím více partnerských vztahů vznikne, tím více stoupne prestiž učitele a v neposlední řadě může učitele styk s dospělými stimulovat k práci.

11. Legislativa vztahující se k mimořádně nadaným žákům v České republice

Legislativní zakotvení populace mimořádně nadaných žáků přináší Školský zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), který vstoupil v platnost 1. ledna 2005. Vyhláška č. 73/2005 Sb., z 9. února 2005, o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, poprvé vymezuje pojem mimořádně nadaný žák. Dále o této problematice pojednává i vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. V této vyhlášce jsou stanoveny náplně práce a kompetence jednotlivých pracovišť.

V následujících podkapitolách je blíže popsán obsah Školského zákona a vyhlášek této problematiky.

11.1 Dítě, žák a student se speciálními vzdělávacími potřebami

Jasnou definici osob a jejich handicapů podává školský zákon (zákon č. 561/2004 Sb. Školský zákon ve znění pozdějších předpisů), který spolu s vyhláškou o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných tvoří i právní rámec (Vyhláška č. 73/2005) tohoto celého segmentu vzdělávání.

„Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) je osoba se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo sociálním znevýhodněním. Zdravotní postižení je pro účely tohoto zákona mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.

Zdravotním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.

Sociálním znevýhodněním je pro účely tohoto zákona:

- a, Rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,
- b, nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova a nebo,

c, postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu.⁴³

Na středních školách mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami mohou patřit i mimořádně nadaní, jejichž nadání je zjištěno školským poradenským zařízením. „Mimořádně nadaným žákem se pro účely této vyhlášky rozumí jedinec, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech.“⁴⁴

Ředitel školy je zodpovědný za vypracování individuálního vzdělávacího plánu (dále jen IVP) a jmenuje učitele, který sleduje průběh IVP a spolupracuje s poradenským zařízením. Značné kompetence ředitele jsou posíleny i o možnost přeřazení mimořádně nadaného žáka do vyššího ročníku bez absolvování předchozího ročníku na základně komisionální zkoušky.⁴⁵

11.2 Integrace

V pedagogickém slovníku od Průchy, Walterové a Mareše nalezneme tuto definici integrace: „Školní integrace jsou přístupy a zapojení žáků se zvláštními vzdělávacími potřebami do hlavního proudu vzdělání, do běžných škol.“⁴⁶ Ovšem při ní nejde jen o prosté seskupování a včleňování postižených mezi nepostižené, jde o vytváření vyšších sociálních celků. V běžných školách rozlišujeme integraci individuální a skupinovou.

S možným rozhodnutím integrovat žáka, tak bude růst administrativní zátěž jednotlivých zúčastněných stran. Pokusíme-li se vzájemné vztahy právně vyjasnit, musíme nahlédnout i do správního řádu. Správní řád vymezuje obecná procesní pravidla pro vydávání správních rozhodnutí a jeho základním cílem je upravit postup správních orgánů vykonávající svoji působnost v oblasti veřejné správy. Tento Řád ustanovuje ředitele školy jako právnické osoby tzv. úřední osobou a též oprávněnou úřední osobou, která výlučně rozhoduje o právech a povinnostech dětí, žáků a studentů jako účastníků školského správního řízení. Vztah školského zákona a správního řádu najdeme v § 183 odst. 1 školského zákona. V něm se praví, že pokud

⁴³ Zákon č. 561/2004, § 16.

⁴⁴ Vyhláška č. 73/2005, § 12.

⁴⁵ Vyhláška č. 73/2005, § 14.

⁴⁶ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J., *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, 2003, s.125. ISBN 80-7178-252-1.

sám školský zákon nestanoví jinak, vztahuje se na rozhodování o právech a povinnostech fyzických a právnických osob v oblasti státní správy podle školského zákona správní řád.

Pro vydání tohoto nařízení nelze aplikovat pouze podmínky uvedené ve školském zákoně, což umožňuje řediteli školy IVP odmítnout z důvodu, že škola nemůže splnit podmínky budoucí integrace.

Integraci předchází odborný posudek pro integraci dítěte se speciálními výchovnými problémy (SVP). Odborný posudek bude odeslán poradenskými zařízeními (PPP, SPC, SVP⁴⁷) zařazenými do sítě škol a školských zařízení s působností v kraji dle sídla školy zákonnému zástupci, který ho v jednom vyhotovení předá škole s vlastní žádostí o integraci. Po vydání rozhodnutí o integraci žáka zpracuje škola individuální vzdělávací plán.

Pro správný průběh integrace je důležitá i dobrá volba pracovníka, který by měl integraci v daných předmětech na škole na starost, neboť kontrola průběhu integrace vyplývá z vyhlášky 73/2005, která říká, že: „Školské poradenské zařízení sleduje a dvakrát ročně vyhodnocuje dodržování postupů a opatření stanovených v IVP. V případě nedodržování stanovených opatření informuje o této skutečnosti ředitele školy.“⁴⁸

11.3 Individuální vzdělávací plán (IVP)

Ke specifikaci IVP se vyjadřuje vyhláška č. 73/2005 Sb. Parafrázujeme pouze nejdůležitější body:

1. IVP má vycházet ze školního vzdělávacího programu (ŠVP) příslušné školy, závěrů psychologického vyšetření a souhlasu zákonného zástupce.
2. IVP má obsahovat:
 - a) závěry psychologického vyšetření, které blíže popisují oblast, typ a rozsah nadání a vzdělávací potřeby mimořádně nadaného žáka
 - b) údaje o evidenci žáka v některých ze školských poradenských zařízeních
 - c) vzdělávací model pro nadaného žáka (zda bude vzděláván přístupem akceleračním, obohacujícím či kombinací obou metod)

⁴⁷ Vyhláška č. 72/2005

⁴⁸ Vyhláška č. 73/2005, § 6., odst. 8.

- d) časové a obsahové rozvržení učiva, preferenci konkrétních metod práce, způsob zadávání a plnění úkolů, způsob hodnocení a klasifikace, úpravu zkoušek
- e) předpokládanou potřebu navýšení finančních prostředků, které s sebou speciální péče o tohoto žáka pro školu přinese

IVP musí být vypracováno nejpozději tři měsíce po zjištění mimořádného nadání u jedince.

11.4 Vzdělávací přístupy a opatření

O vhodných vzdělávacích přístupech a opatření pro děti, žáky a studenty mimořádně nadané pojednává § 17 zákona č. 561/2004 Sb. a části třetí vyhlášky č. 73/2005 Sb., kde je doporučena metoda obohacování (rozšiřování, prohlubování učiva) a akcelerace (rychlejší zvládnutí učební látky).

Cílem obohacování je učivo prohloubit, rozšířit a obohatit o další informace, ale také stimulovat procesy objevování a vyhledávání dalších souvislostí a vazeb, které dané téma nabízí. Vzdělávací programy mají být obohacovány v souladu s přiměřeností věku žáka, mají vytvářet podmínky pro tvořivost a zabránit tak stereotypu ve vyučování. Pedagogové by měli vybírat taková témata, která podporují divergentní myšlení. Obohacování učiva má být zaměřeno především na rozvoj vyšších mentálních procesů a rozvoj tvořivosti. Důraz je především kladen na problémové úlohy.⁴⁹ Obohacování vzdělávání má tři roviny:

- 1) učivo by mělo postihnout mezioborové předměty
- 2) učivo by mělo obsahovat další detaily o probírané látce
- 3) učivo je nad rámec vzdělávacího programu

Akcelerační programy upravují učivo tak, aby žák mohl rychleji postupovat v jednom či více předmětech. Díky akceleraci může žák předčasně vstoupit do vzdělávacího procesu nebo urychlit proces vzdělávání. Při tomto typu vzdělávání dbá škola o to, aby návaznost dalších vzdělávacích možností byla pro žáka ta nejvhodnější. Pokud se akcelerační přístup prokáže jako nevhodný, žák se může opět vrátit do původní třídy.

⁴⁹ kol. při VÚP, *Tvoříme individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka*. MŠMT, 2010. 13 s. ISBN 978-80-87000-28-1.

12. Volnočasové aktivity pro nadané jedince

Správně a smysluplně vyplnit volný čas pro nadaného jedince nemusí být jednoduché. Naštěstí existuje (a stále vznikají nové) několik spolků, institucí a organizací, které si kladou za cíl, co nejpřirozeněji, nejzábavněji a nejefektivněji využít a více rozvinout dané schopnosti nadaného.

Již v mnoha českých školách existují různé kroužky, ať už sportovní, umělecké, výtvarné či školy nabízejí své prostory dobrovolnickým organizacím, které se věnují volnému času mládeže.

Zajímavou výplní volného času jsou i zájmové školní kluby, jako je například **Klub malých debružárů**. Tento klub je určen pro kluky a dívky ve věku 6-16 let, jejich starší kamarády, učitele, rodiče a další zájemce o vědu a techniku. Slovo debružár je z francouzského „débrouillards“, což znamená šikovný. V České republice byla založena Asociace českých debružárů ČR 22. 9. 1992. Od té doby vzniklo na našem území několik desítek klubů. Zájemci zde dělají jednoduché pokusy, které nemají jen poznávací charakter, ale i zábavný. Dále řeší hlavolamy, sestavují funkční modely vědeckých přístrojů aj. Některé Kluby malých debružárů vznikají při Domu dětí a mládeže, kde jistě nalezneme další zajímavé kroužky nejen pro nadané jedince. Více informací o Klubu malých debružárů nalezneme na www.debrujar.cz.

Skupina odborníků - psychologů, pedagogů a dalších odborných pracovníků v čele s PhDr. Jitkou Fořtíkovou, Ph.D. založili občanské sdružení **Centrum nadání**. Všichni členové se plně angažují v problematice poskytování komplexních služeb nadaných dětí a dle jejich slov se „rozhodli spojit síly a zkusit tak poskytnout širší nabídku služeb především pro školy, které se budou touto problematikou hlouběji zabývat ale také rodinám s nadanými dětmi“⁵⁰. Mimo jiné pořádají pobytové a tzv. „příměstské“ aktivity pro děti, mládež a pro rodiny s nadanými dětmi. V září roku 2009 byl v Praze otevřen program pro děti předškolního věku - **Klub Malý Šikula, který představují takto:** „Program se opírá o řízené herní a výtvarné činnosti, které umožňují rozvoj některých rozumových funkcí v předškolním věku. Jedná se především o rozvoj postřehu, rychlé reakce, smyslu pro detail, analýzy a syntézy předloženého obrazu. Stejně tak se budou

⁵⁰ Centrum nadání: Představujeme občanské sdružení Centrum nadání [online]. c2011, poslední revize 11. 4. 2011 [cit. 6. 1. 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.centrumnadani.cz/centrum-nadani/o-nas.htm>>.

u dětí rozvíjet verbální a numerické schopnosti, práce s čísly a slovy (písmeny) na té úrovni, kde se dané dítě aktuálně nachází.⁵¹

Zajímavým portálem, kde najdeme nejenom nabídku volnočasových aktivit, ale i poradenskou činnost, články s danou problematikou, rady pro rodiče aj. je www.nadanedite.cz.

Velmi významnou a v České republice tradiční formou práce s talentovanými dětmi a mládeží jsou soutěže a přehlídky. Soutěže celostátního charakteru jsou vyhlašovány **Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy**. Každoročně organizuje Institut dětí a mládeže MŠMT 14 postupových soutěží - přírodovědných, uměleckých a jazykových a následně u soutěží s mezinárodní návazností zajišťují účast na mezinárodních soutěžích. Další činností Institutu dětí a mládeže MŠMT je koordinace a metodické ovlivňování činnosti středisek pro volný čas dětí a mládeže. Zároveň poskytuje těmto zařízením poradenskou činnost.

Mezinárodní společenská organizace, jejímž cílem je využití inteligence ve prospěch lidstva, se nazývá **Mensa**. Členem se může stát každý, kdo dosáhne věku 14 let a v testu inteligence, schváleném mezinárodním dozorčím psychologem Mensy International, dosáhne výsledku mezi horními dvěma procenty celkové populace (u nás nad IQ 130). Pro děti od 10 do 16 let působí v ČR tzv. **Dětská Mensa**. Celosvětově je v Mense sdruženo asi 100 000 lidí z více než 100 zemí. Mensa v České republice patří již dlouhou dobu mezi deset nejsilnějších. Členové Mensy pořádají různé akce: přednášky, setkání, vycházky, schůzky hráčů různých her a dvakrát ročně celostátní setkání. Dále ve světě vydávají množství časopisů na různých úrovních, česká pobočka má časopis nazvaný Mensa.⁵²

Společnost pro talent a nadání (StaN) je pobočka mezinárodní společnosti European Council for High Ability, its study and development – ECHA. V centru zájmu stojí děti, a to především nadané a talentované. Hlavním cílem ECHA je fungovat jako komunikační síť, podporující výměnu informací mezi lidmi, kteří se zajímají o vysoké schopnosti – učitelé, vědci, psychology, rodiči i samotnými nadanými. Činnost STaN vychází ze skutečných potřeb školské veřejnosti. Témata pracovních schůzek společnosti zněly: Nadání a poruchy učení, Umělecké nadání, Nadání a handicap, Pedagogický talent aj.⁵³

⁵¹ Centrum nadání: Aktivity pro předškoláky [online]. c2011, poslední revize 11. 4. 2011 [cit. 6. 1. 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.centrumnadani.cz/predskolaci/sikula.html>>.

⁵² Mensa České republiky: Průvodce Mensou [online]. c1989, poslední revize 11. 4. 2011 [cit. 6. 1. 2011]. Dostupný z WWW: <www.mensa.cz/mensa>.

⁵³ Echa ČR: Společnost pro talent a nadání [online]. c1995, poslední revize 11. 4. 2011 [cit. 6. 1. 2011]. Dostupný z WWW: <www.talent-nadani.cz>.

13. Počet nadaných žáků a studentů v okrese České Budějovice

Předchozí kapitoly byly věnovány pouze tzv. teorii. Nyní se seznámíme s realitou v českobudějovickém okrese. V roce 1996 Ing. Otto Hoffmann provedl šetření zaměřené na problematiku „Podpora talentů na základních školách“ v okrese České Budějovice. Zde se zúčastnilo ankety 20 základních škol. Již v tomto roce 87 % škol odpovědělo, že diagnostiku talentu zvládá. S talenty dle ankety pracuje 83 % a 70 % škol je toho názoru, že práce s talenty je odvislá jen od přístupu školy. V závěru je shrnuto, že „na jihu Čech je situace v podpoře talentů poměrně dobrá“⁵⁴.

Nyní nás zajímá, jak vypadá situace v okrese České Budějovice za více než 13 let. Zaměříme se i na situaci na středních školách, konzervatořích a vyšších odborných školách, jelikož zastáváme názor, že nadání se může projevit i v pozdějším věku.

V kapitole *Legislativa vztahující se k mimořádně nadaným žákům v České republice* jsme se dozvěděli, že od roku 2005 je povinností každé školy sestavit pro nadaného žáka individuální vzdělávací plán. Každá škola pak zveřejňuje počet nadaných žáků na své škole.

Krajský úřad Jihočeského kraje nám poskytl přístup k datům z Ústavu pro informace ve vzdělávání. Zajímá nás tedy pouze statistický oddíl *Individuální vzdělávací plány (ZŠ, SŠ, konz., VOŠ)* v okrese České Budějovice. Tento oddíl je zde zaznamenán od roku 2006 do roku 2009.

13.1 Data z roku 2006

V roce 2006 bylo v okrese České Budějovice celkem 217 školských zařízení (bez ohledu na zřizovatele) s 35 388 dětmi/ žáky/ studenty. Z toho bylo 71 základních škol s 14 823 žáky a 50 středních škol, konzervatoří a vyšších odborných škol s počtem studentů 14 750.

V tomto roce bylo evidováno celkem 30 nadaných žáků, 5 studentů na středních školách a 5 studentů konzervatoře. Podrobněji můžeme počty nadaných jedinců vidět v následující tabulce.

⁵⁴ Hoffmann, O., *Sborník z výzkumů k práci s talentovanými dětmi a mládeží*. Praha : IDM MŠMT, 1998. 12 s. ISBN 8086033-28-7.

Základní školy	počet	Střední školy	počet
celkem	30	celkem	5
z toho - 1. ročník	18	- 8leté s maturitou	0
- 2. ročník	11	z toho vyšší stupeň	0
- 3. ročník	1	- 6leté s maturitou	0
- 4. ročník	0	z toho vyšší stupeň	0
- 5. ročník	0	- 4leté s maturitou	2
- 6. ročník	0	Zkrácené s maturitou	0
- 7. ročník	0	2-3leté s výučním listem	3
- 8. ročník	0	Zkrácené s výučním listem	0
- 9. ročník	0	Střední	0
-10. ročník	0	Nástavbové	0

Konzervatoře	počet	Vyšší odborné školy	počet
celkem	5	celkem	0
8leté vzdělávání	0		
z toho 5. až 8. ročník	0		
6leté vzdělávání	5		

Tab. č. 2 Počet nadaných žáků a studentů v okrese České Budějovice v roce 2006.

Jak můžeme z tabulky vyčíst, na základních školách bylo evidováno 30 nadaných žáků, a to je příjemné zjištění. V roce 2006 nadaní žáci na základních školách navštěvovali první, druhou a třetí třídu. Ve vyšších ročnících se nadaní nevyskytovali. Nebo je jen nikdo neidentifikoval?!? V předchozích kapitolách jsme se dozvěděli, že čím dříve se nadání zjistí a diagnostikuje, tím lépe pro nadaného jedince. Neznamená to však, že u starších jedinců už diagnostika nemá smysl. Můžeme zastávat názor, že se nadané děti ve vyšších ročnících nenacházeli, či se nevyskytl nikdo, kdo by chtěl s integrovanými nadanými jedinci pracovat.

Na středních školách bylo 5 nadaných studentů. Dva studenti navštěvovali 4 letou střední školu s maturitou, tři jedinci 2-3 leté učiliště. U jedinců studujících střední školu ukončenou získáním výučního listu lze soudit, že nadaní oplývali zvýšenou tělesně-pohybovou inteligencí.

Na konzervatořích bylo evidováno 5 studentů. Zastáváme názor, že předpokladem pro studium na konzervatoři je zvýšená hudební inteligence. Proto bychom očekávali, že počet nadaných bude výrazně vyšší.

13.2 Data z roku 2007

V roce 2007 navštěvovalo v okrese České Budějovice celkem 34 857 dětí/ žáků/ studentů 208 školských zařízení. Na 72 základních školách bylo 14 307 žáků a na 39 středních školách, konzervatořích a vyšších odborných školách bylo 14 656 studentů.

Základní školy	počet	Střední školy	počet
celkem	59	celkem	3
z toho - 1. ročník	16	- 8leté s maturitou	0
- 2. ročník	17	z toho vyšší stupeň	0
- 3. ročník	12	- 6leté s maturitou	0
- 4. ročník	1	z toho vyšší stupeň	0
- 5. ročník	5	- 4leté s maturitou	1
- 6. ročník	1	Zkrácené s maturitou	0
- 7. ročník	2	2-3leté s výučním listem	2
- 8. ročník	1	Zkrácené s výučním listem	0
- 9. ročník	4	Střední	0
-10. ročník	0	Nástavbové	0

Konzervatoře	počet	Vyšší odborné školy	počet
celkem	4	celkem	0
8leté vzdělávání	0		
z toho 5. až 8. ročník	0		
6leté vzdělávání	4		

Tab. č. 3 Počet nadaných žáků a studentů v okrese České Budějovice v roce 2007.

V následujícím roce se situace na základních školách výrazně změnila. Celkový počet nadaných žáků byl 59. Oproti předchozímu roku se tedy počet zvýšil téměř dvojnásobně. Dokonce v každém ročníku se vyskytl minimálně jeden nadaný žák. Co zapříčinilo tento vyšší počet identifikovaných nadaných jedinců? Odmítáme připustit, že všichni nově identifikovaní ve vyšších ročnících byly nově přistěhovaní. Byli pedagogové či i široká veřejnost více seznámeni s touto problematikou? Opět můžeme jen hádat.

Na středních školách, konzervatořích i vyšších odborných školách se situace příliš nezměnila. Snížený počet nadaných studentů může být zapříčiněn ukončením studia.

13.3 Data z roku 2008

V tomto roce bylo v českobudějovickém okrese přihlášených 34 431 dětí/ žáků/ studentů v 209 školských zařízeních. Na 73 základních školách bylo 13 832 žáků a na 33 středních školách, konzervatoři a VOŠ bylo zapsáno 13 263 studentů.

Ze statistických dat však zjišťujeme mírné nejasnosti. Na základních školách se počet nadaných zvýšil o tři jedince. Ale jak z tabulky můžeme vyčíst, do školy přišlo 14 nadaných prvňáčků. Rozdíl od minulého roku je tedy 10 žáků. Z toho 4 žáci ukončili základní vzdělání. Zbývá nám tedy 6 jedinců, kteří se mohli odstěhovat či přejít ze základní školy na gymnázium. I když připustíme, že čtyři nadaní z pátého ročníku přešli na gymnázium, v tabulce pro střední školy není evidován žádný. I ve vyšších ročnících na základní škole se někteří nadaní „ztratili“.

Na středních školách je situace alarmující, nevyskytuje se zde žádný nadaný student. Je skutečně možné, že by nebyl v počtu 13 263 studentů žádný nadaný?

Základní školy	počet	Střední školy	počet
celkem	62	celkem	0
z toho - 1. ročník	14	- 8leté s maturitou	0
- 2. ročník	17	z toho vyšší stupeň	0
- 3. ročník	16	- 6leté s maturitou	0
- 4. ročník	13	z toho vyšší stupeň	0
- 5. ročník	0	- 4leté s maturitou	0
- 6. ročník	1	Zkrácené s maturitou	0
- 7. ročník	0	2-3leté s výučním listem	0
- 8. ročník	1	Zkrácené s výučním listem	0
- 9. ročník	0	Střední	0
-10. ročník	0	Nástavbové	0

Konzervatoře	počet	Vyšší odborné školy	počet
celkem	6	celkem	0
8leté vzdělávání	0		
z toho 5. až 8. ročník	0		
6leté vzdělávání	6		

Tab. č. 4 Počet nadaných žáků a studentů v okrese České Budějovice v roce 2008.

13.4 Data z roku 2009

Tento rok navštěvovalo 34 215 dětí/ žáků/ student 207 školských zařízení. Z tohoto počtu bylo 74 základních škol a 33 středních škol, konzervatoří a VOŠ. Na školy docházelo 13 547 žáků a 13 195 studentů.

Na základních školách opět stoupl počet nadaných žáků. Velice silné ročníky jsou jako v předchozích letech hlavně na nižším stupni. Nadaní žáci nepřibyli jen na nižším stupni, ale výrazně se jejich počet zvýšil i v končících ročnících.

Oproti tomu na středních školách opět statistický úřad neviduje žádného žáka. Dokonce ani na konzervatořích, kde bychom předpokládali vysoký počet, není nadaný student.

Základní školy	počet	Střední školy	počet
celkem	96	celkem	0
z toho - 1. ročník	21	- 8leté s maturitou	0
- 2. ročník	13	z toho vyšší stupeň	0
- 3. ročník	22	- 6leté s maturitou	0
- 4. ročník	16	z toho vyšší stupeň	0
- 5. ročník	13	- 4leté s maturitou	0
- 6. ročník	1	Zkrácené s maturitou	0
- 7. ročník	3	2-3leté s výučním listem	0
- 8. ročník	4	Zkrácené s výučním listem	0
- 9. ročník	3	Střední	0
-10. ročník	0	Nástavbové	0

Konzervatoře	počet	Vyšší odborné školy	počet
celkem	0	celkem	0
8leté vzdělávání	0		
z toho 5. až 8. ročník	0		
6leté vzdělávání	0		

Tab. č. 5 Počet nadaných žáků a studentů v okrese České Budějovice v roce 2009.

13.5 Shrnutí

Od roku 2006 se na základních školách v okrese České Budějovice rok od roku práce s talentovanými žáky výrazně zlepšuje. Tomuto vysokému nárůstu, dle našeho mínění, výrazně vypomáhá Základní škola Máj II v ulici M. Chlajna v Českých

Budějovicích, která nabízí od školního roku 2004/ 2005 třídy pro mimořádně nadané žáky. Zaměřili jsme se tedy konkrétně na tuto školu, abychom zjistili, kolik nadaných žáků navštěvuje základní školy bez zaměření na nadané žáky. Opět ze stejného zdroje jsme získali tato data.

rok	1.ročník	2.ročník	3.ročník	4.ročník	5.ročník	celkem
2006	18	11	-	-	-	29
2007	16	16	12	-	-	44
2008	13	17	16	13	-	59
2009	21	13	18	16	13	81

Tab. č. 6 Počet nadaných žáků na ZŠ Máj II z let 2006-2009.

Z tabulky zjistíme, že i přesto, že v okrese České Budějovice je základní škola specializovaná na nadané děti, i na ostatních základních školách bylo ve zkoumaných letech několik nadaných žáků integrováno. Konkrétněji byl v roce 2006 na ostatních základních školách mimo ZŠ Máj II integrován jeden žák, v roce 2007 patnáct žáků, v roce 2008 tři žáci a v roce 2009 patnáct žáků. Tato čísla, dle našeho názoru, vypovídají o celkem dobré situaci v oblasti problematiky nadaných žáků.

Počet žáků na základních školách a studentů na středních školách byl od roku 2006 téměř srovnatelný. Počet nadaných žáků s počtem nadaných studentů již obdobný nebyl. Dokonce nedocházelo ani k mírnému zvýšení počtu nadaných. Naopak se počáteční počet 5 studentů na středních školách zminimalizoval na počet nula. Tento stav lze celkově vyhodnotit jako nedostačující. Jinak řečeno, střední školy v okrese České Budějovice diagnostiku talentu nezvládají.

Náš závěr vycházející ze získaných dat potvrzuje i tematická zpráva České školní inspekce (ČŠI) „Umí školy pracovat s nadanými žáky?“. Ve školním roce 2007/2008 dostala za úkol ČŠI prověřit na českých školách práci s nadanými žáky. Výsledkem se stala tato zpráva, v jejímž závěru stojí: „... práce s nadanými žáky v českých školách není systematická. ... Nejčastěji je orientovaná pouze na jejich zapojování do školních a mimoškolních soutěží a olympiád. ... Přestože pedagogové obvykle vědí o různých skupinách žáků, kterým je třeba věnovat nadstandardní pozornost, nestala se tato činnost běžnou součástí jejich práce. ... Ve školách v zásadě převládá bezradnost, někdy i nezáměr a neochota (chybí motivace), kontrast mezi deklarovanými podmínkami a skutečností (např. podmínky společného vzdělávání žáků

všech úrovní nadání ve stejné třídě atd.), ale i obecně nepochopení celé problematiky rozvojových potřeb zejména mimořádně nadaných žáků. “⁵⁵

⁵⁵ Česká školní inspekce: Umí školy pracovat s nadanými žáky? [online]. c2008, poslední revize 11. 4. 2011 [cit. 8. 1. 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.csicr.cz/cz/85104-umi-skoly-pracovat-s-nadanymi-zaky>>.

Praktická část

1. Výzkum k problematice nadaných žáků a studentů na ZŠ a SŠ v okrese České Budějovice

Zjistili jsme, že informace, které jsme získali po nastudování odborné literatury nekorespondují s daty z Ústavu pro informace ve vzdělávání. Jelikož odbornou literaturu, která je položena na mnohaletých výzkumech, odmítáme zpochybňovat, považujeme počet nadaných jedinců za neúplný. Toto zjištění nutí zapřemýšlet nad otázkou, zda lze sestavit určitý druh dotazníků pro žáky a studenty, který by odhalil prvky nadání a tím dokázat, že nadaných jedinců je v českobudějovickém okrese více, než kolik jich samotní ředitelé škol vykazují.

Sestavený dotazník může být jen takový, který by po vyhodnocení uvedl, zda se jedná / nejedná o jedince, u kterého se doporučuje navštívit poradenské zařízení za účelem přezkoumání eventuálního nadání. Již na počátku práce jsme si uvědomovali, že nejsme schopni vytvořit takový dotazník, který by odhalil všechny typy nadání či dokonce i rizikové skupiny nadaných. Tento fakt nás však v naší práci neodradil.

Aby výzkum byl co nejpřesnější, je nutné použít při identifikaci více metod. Jelikož však nejsme psychologové, nemůžeme použít standardizované testy inteligence, kreativity a výkonu. Rozhodli jsme se tedy pro následující tři metody:

1) nominace učitelem

Učitel ví, jaké vědomosti, dovednosti i schopnosti má určitý žák, a je schopen ho porovnat s ostatními žáky ve třídě. Dokáže každého jedince objektivně hodnotit ústně či známkou a dle svých zkušeností je schopen říci, zda žák je intelektuálně podprůměrný, průměrný či nadprůměrný.

Pro učitele byl sestaven krátký dotazník se šesti otázkami, který mimo otázek k samotné nominaci obsahuje i otázky na práci s nadanými žáky. První otázka se dotazuje na typ školy. Ve druhé otázce nás zajímá, kolik hodin týdně vyučuje dotazovaný učitel ve zkoumané třídě. Třetí otázka se týká samotné nominace a zní: Koho z této třídy považujete za nadaného žáka/žákyni/studenta/studentku? V následujících otázkách nás zajímá, jak daný učitel konkrétně pracuje s nadanými žáky/studenty během vyučování a zda škola nabízí mimoškolní aktivity pro nadané žáky. Celý dotazník je ukončen otázkou-Jakou koncepcí má škola pro nadané žáky? Viz. Příloha č. 1.

2) spolupráce s rodiči zkoumaných žáků/ studentů

Rodičovská nominace je dnes chápána jako důležitá součást identifikace nadaných dětí. Teprve s pomocí rodičů je možno sestavit komplexní obrázek o dítěti, o kterém se uvažuje jako o nadaném. Rodiče nenahlízejí na dítě pouze podle prospěchu ve škole, jak to bývá u učitelů. Dobře znají nejenom učební, i osobnostní charakteristiky dětí a jsou tedy schopny hodnotit dítě objektivněji.

Pro rodiče byla upravena identifikační škála, která je obsahem knihy *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*⁵⁶ od Václava a Jitky Fořtíkových. Tento test pro rodiče je pro odbornou společnost velice známou záležitostí a často se rodičům zkoumaných dětí zadává.

Test obsahuje třicet výpovědí a rodič dle objektivního usouzení zaškrtně jednu ze čtyř kategorií, která nejlépe vystihuje jeho dítě. Například se zde vyskytují výpovědi: Snadno se začne nudit; je nezávislé a samostatné; stanovuje si vysoké cíle; snadno si vybavuje fakta aj. Viz. Příloha č. 2.

⁵⁶ Fořtík, V., Fořtíková, J., *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*, Praha:Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

3) spolupráce se zkoumaným jedincem

Místo standardizovaných testů jsme vytvořili dotazník pro žáka/studenta. Východiskem pro sestavení dotazníku byly charakteristiky nadaných dětí podle Mgr. Portešové, Ph.D. a J. Webb, o kterých jsme se zmínili v kapitole Obecné osobní charakteristiky nadaných dětí. Dotazník je tvořen celkově 40-ti výpověďmi, kde vždy dvě výpovědi jsou kontrastní. Žák/student má za úkol se rozhodnout, jaká tvrzení více vypovídá o jeho osobnosti. S nabízenou výpovědí se může ztotožňovat plně, částečně, či se nemusí rozhodnout ani pro jednu výpověď a zaškrtnout neutrální odpověď.

Žák/student se rozhoduje například mezi výpověďmi: rád/a organizuji věci do struktury a řádu, systematizuji – nerad/a cokoli organizuji; rád/a se přizpůsobím skutečnosti, při obhajování svých názorů jsem impulzivní – nehádám se, že mám pravdu; nerad/a přijímám kritiku na svou osobu – jsem rád/a, když mi někdo řekne, co dělám špatně; aj. Viz. příloha č. 3.

S těmito dotazníky jsme oslovili 10 základních škol a 10 středních škol v okrese České Budějovice. Úspěšným vyplněním těchto dotazníků lze mimo jiné zjistit informovanost učitelů o problematice nadaných žáků/studentů, konkrétní práci na školách s nadanými žáky/studenty, nominaci učitele, postoj rodičů k dané problematice a žákovo/studentovo sebehodnocení.

2. Výzkum na základních školách v okrese České Budějovice

2.1 Dotazník pro pedagogického pracovníka

Na každé námi oslovené škole byl požádán o vyplnění dotazníku pouze jeden vyučujícího. Nikdo naši prosbu po vysvětlení účelu našeho výzkumu neodmítl, tj. dotazník pro pedagogického pracovníka ochotně vyplnilo deset z deseti dotázaných pedagogů. Žádná z těchto škol neměla v době výzkumu integrovaného nadaného žáka.

Všichni vyučující trávili se zkoumanou třídou min. 3 vyučovací hodiny týdně. Tento fakt pokládáme za dostačující k vytvoření věrohodné nominace.

Zajímavým zjištěním bylo, že otázka „Koho z této třídy považujete za nadaného žáka/žákyni?“, i přes tu skutečnost, že tyto školy nevykazují žádné nadané žáky, byla vždy pomocí čísel⁵⁷ zodpovězena. Čtyři kantoři považují za nadaného jednoho žáka ze zkoumané třídy, dva kantoři pokládají dva žáky, další dva kantoři nominovali tři žáky, jeden vyučující vypsál čtyři žáky a poslední kantor nominoval dokonce pět žáků ze zkoumané třídy.

Všech deset základních škol jsme označili písmeny A až I. Vyučující označili za nadané následující žáky:

škola A – č. 11

škola B – č. 4

škola C – č. 7, 10, 13

škola D – č. 1, 7, 8, 10, 15

škola E – č. 8, 22, 27, 30

škola F – č. 19, 22, 29

škola G – č. 28

škola H – č. 3

škola CH- č. 12, 16

škola I- č. 5, 23

Na otázku „Jak pracujete s nadaným žákem/žákyní během vyučování?“ učitelé odpověděli:

- úkoly navíc (odpovědělo pět vyučujících)

⁵⁷ Každý žák má své číslo dle třídního výkazu. Tato číslo nám sloužilo během celé diagnostiky místo jména žáka.

- funkce pomocníka
- příprava na olympiádu
- individuální práce (odpověděli dva vyučující)
- navýšení učiva
- častější kontakt
- jako s každým jiným
- obracím se na něj poté, co nedokázal nikdo ze třídy odpovědět na otázku

O nabízených mimoškolních aktivitách na zkoumaných školách jsme se dozvěděli následující:

- účast v předmětových soutěžích a projektech
- pouze umělecké (folklórní soubor, instrumentální soubor, pěvecký sbor, sportovní výchova)
- 24 zájmových kroužků v místě, zájmové kluby v nedalekém městě
- o žádných nevím
- kroužky, volitelné předměty, nepovinné předměty, příprava na „olympiády“
- zájmové kroužky

Poslední otázka „Jakou koncepci má škola pro nadané žáky/žákyně?“ byla čtyřikrát nezodpovězena. Ostatní na ní odpověděli takto:

- koncepci nemáme, ale pracujeme s nimi, víme o nich asi každý podle zaměření svého předmětu
- doufám, že je podporovat
- Nejprve zjistit oblast nadání, potom je rozvíjet formou individuální práce se žákem, spec. cvičení, možností individuálního studia
- individuální přístup, individuální konzultace, práce v dobře vybavené školní knihovně
- individuální práce v rámci jednotlivých předmětů (odpověděli dva vyučující)

V několika málo slovech můžeme nyní získané informace shrnout. Vyučující jsou si vědomi, že ve zkoumané třídě je vždy minimálně jeden žák/žákyně, který/á vyniká nad ostatními a zaslouží si jiný přístup než ostatní žáci. Pouze jeden pedagog přiznává, že nadaného jedince

ve třídě má, ale přistupuje k němu obdobně jako k ostatním. Mimoškolní aktivity jsou ve zkoumaných školách omezeny převážně na umělecké kroužky, přípravy na soutěže a projekty. Jen dvě školy se zmínily o zájmových kroužcích či klubech. Zodpovědět otázku na koncepci školy bylo pro mnohé obtížné. Pouze čtyři školy zmínili individuální přístup a jedna škola se svěřila, že koncepci nemají, ale každý učitel používá své osvědčené metody pro nadané jedince.

2.2 Dotazník pro rodiče

Tento dotazník jsme předali 194 žákům s dodatkem, aby poprosili naším jménem své rodiče o objektivní vyplnění. Již během rozdávání dotazníků jsme vyslovili žádost, aby dotazníky skutečně vyplnili pouze rodiče (nikoli žáci sami) a vysvětlili jsme jim důležitost této naší žádosti. Z tohoto počtu předaných dotazníků bylo odevzdáno pouze 71, tj. 36,6 %. Míru věrohodnosti nelze, bohužel, posoudit.

Vrácené dotazníky jsme vyhodnotili dle rad manželů Fořtíkových a za žáky se zvýšeným nadáním v rozumové oblasti lze považovat pouze ty, jejichž rodiče označili více než 80% kategorií číslem jedna (= většinou) či dva (= často). Vyhodnocené dotazníky nás upozornily na 15 žáků.

Podle dotazníků vynikají následující žáci:

škola A - č. 3, 14

škola B - žádný žák

škola C - č. 1

škola D - č. 15

škola E - žádný žák

škola F – 8, 21, 22, 29

škola G – č. 2, 28

škola H – č. 22

škola CH – č. 8, 12

škola I – č. 5, 11

Tito všichni žáci jsou nezávislí a samostatní. Odpovědí „většinou“ či „často“ všichni rodiče označili následující vlastnosti: Má široký slovník, vyjadřuje se jasně a plynule; Rychle myslí; Snadno si vybavuje fakta; Chce znát, jak věci fungují; Má smysl pro humor; Dobře uvažuje; Má

široký okruh zájmů; Je iniciativní; Hledá vlastní odpovědi a řešení problémů; Má povahu vedoucího.

Pouze u dvou žáků nesouhlasí následující kategorie: Na první pohled nesouvisející fakta spojuje novými a originálním způsobem; Chce znát zdůvodnění „proč“- klade otázky téměř na cokoli; Má rád/a věci pro dospělé a chce být se staršími lidmi; Je velice zvědavý/á; Má dobrou fyzickou koordinaci těla; Intenzivně se stará o budoucnost a světové problémy; Je schopný/á sledovat i náročné instrukce; Vymýšlí a konstruuje nové výrobky/myšlenky.

Odpovědi nejsou jednoznačné u výpovědí: Je vášnivý čtenář; Snadno se začne nudit; Je impulzivní- dříve jedná, než myslí; Je vytrvalý/á, zůstane u úkolu, dokud jej nevyřeší; Vydrží se dlouho soustředit, což mu umožňuje úspěšně řešit problémy a zůstat u svých zájmů.

Podrobný přehled odpovědí zaznamenává následující tabulka.

		počet odpovědí z celkového počtu 15-ti dotazníků			
	Charakteristika	většinou	často	občas	málokdy
1	Má šikovný slovník, vyjadřuje se jasně a plynule.	9	6		
2	Rychle myslí.	9	6		
3	Snadno si vybavuje fakta.	11	4		
4	Chce znát, jak věci fungují.	9	6		
5	Je vášnivý čtenář.	6		4	5
6	Na první pohled nesouvisející fakta spojuje novým a originálním způsobem.	8	6	1	
7	Snadno se začne nudit.	9		4	1
8	Chce znát zdůvodnění "proč"- klade otázky téměř na cokoli	8	6	1	
9	Má rád/a věci pro dospělé a chce být se staršími lidmi.	8	5	2	
10	Je velice zvědavý/á.	13		2	
11	Je impulzivní- dříve jedná než myslí.	4	6	4	1
12	Je dobrodruh.	8	4	2	1
13	Když dostane příležitost, má sklony k ovládnutí druhých.	9	3		3
14	Je trvalý/á, zůstane u úkolu, dokud jej nevyřeší.	4	4	7	

15	Má dobrou fyzickou koordinaci těla.	13		2	
16	Je nezávislý/á a samostatný/á.	15			
17	Má smysl pro humor.	13	2		
18	Dobře uvažuje.	13	2		
19	Má široký okruh zájmů.	13	2		
20	Je iniciativní.	12	3		
21	Hledá vlastní odpovědi a řešení problémů.	10	5		
22	Intenzivně se stará o budoucnost a světové problémy.	3	10	2	
23	Je schopný/á sledovat i náročné instrukce.	11	2	2	
24	Je schopný/á ve společnosti riskovat.	10	3		2
25	Má povahu vedoucího.	11	4		
26	Rád/a hraje komplikované hry.	4	8	3	
27	Stanovuje si vysoké cíle.	4	8	3	
28	Vymýšlí a konstruuje nové výrobky/ myšlenky.	9	4	2	
29	Neustále se snaží měnit stávající.	2	9	2	2
30	Vydrží se dlouho soustředit, což mu umožňuje úspěšně řešit problémy a zůstat u svých zájmů.	6	1	8	

Tab. č. 7 Četnost odpovědí v Dotazníku pro rodiče (ZŠ)- pouze z dotazníků, u kterých byla odpověď „většinou“ či „často“ označena u více než 80% všech odpovědí.

2.3 Dotazník pro žáky

Dotazníky jsme zadávali ve vyučovací hodině, aby žáci na zodpovězení dvaceti otázek měli dostatek času a příznivé prostředí. Před rozdělením dotazníků byli žáci povrchově zasvěceni do dané problematiky, seznámeni s významem dotazníků pro naši činnost a byl jim vysvětlen způsob vyplnění dotazníků. Během vyplňování jsme ochotně zodpovídali jakékoli dotazy a vysvětlovali nejasnosti v dotazníku. Dotazníky jsme rozdali 194 žákům a obdrželi jsme stejný počet vyplněných dotazníků.

Již při sestavení dotazníku, byly do sloupce A vypsány výpovědi, s kterými se ztotožňují nadaní jedinci a do sloupce B výpovědi s opačným významem. Jelikož v každém sloupci je pouze dvacet výpovědí, za nadaného jedince pokládáme toho, který se ztotožňuje plně či částečně s minimálně patnácti výpověďmi (75%) ve sloupci A.

Námi stanovená kritéria nám určila 23 nadaných žáků.

škola A – žádný nadaný žák

škola B – č. 13

škola C – žádný nadaný žák

škola D - č. 12, 15

škola E - č. 8, 22

škola F – 2, 4, 6, 19, 21, 22, 29, 30

škola G – č. 6, 12, 28

škola H – č. 3, 14

škola CH – č. 1, 15, 16

škola I – č. 5, 21

Podívejme se na těchto 23 dotazníků podrobněji. Většina žáků se ztotožňuje s výpověďmi: Při získávání informací samostatně používám encyklopedické zdroje a moderní technologie; Mám vysoké cíle, jsem sebekritický/á a hodnotím rád/a i ostatní; Mám dobrou paměť, jsem dobrý pozorovatel- pamatuji si detaily; Jsem vytrvalý při vykonávání činnosti, která mě zajímá; Vyžaduji příjem nových informací; Rád/a věci zdůvodňuji, hledám svou vlastní odpověď; Při obhajování názorů jsem impulzivní; Mám smysl pro humor; S výsledkem mé práce musím být dostatečně spokojen; Mám rád/a individuální učení; Rád čtu, mám bohatou slovní zásobu, gramatika mi nedělá problémy; Potřebuji vědět, jak věci fungují.

Víc jak devět žáků však označilo, že se bojí riskovat, rádi komunikují a pracují s lidmi svého věku, nemají rádi změny učebního prostředí, nedělá jim problém důvěřovat ostatním a jsou rádi, když jim někdo řekne, co dělají špatně.

V tabulce je vypsán přesný počet žáků, kteří se ztotožňují s výpověďmi ve sloupci

A.

Charakteristika – sloupec A	Počet odpovědí z 23 dotazníků	
	plně	částečně
odmítám neustále drilovat základní dovednosti	13	3
při získávání informací samostatně používám encyklopedické zdroje a moderní technologie	15	6

rád/a organizuji lidi a věci do struktury a řádu, systematizuji	10	6
mám vysoké cíle, jsem sebekritický/á a hodnotím rád/a i ostatní.	17	14
nebojím se riskovat	8	6
mám dobrou paměť, jsem dobrý pozorovatel-pamatuji si detaily	20	1
jsem vytrvalý/á při vykonávání činnosti, která mě zajímá	14	7
vyžadují příjem nových informací	13	8
rád/a věci zdůvodňuji, hledám svou vlastní odpověď	13	8
při obhajování názorů jsem impulzivní	11	11
mám smysl pro humor	20	1
pro komunikaci a pro činnost vyhledávám starší/zkušenější lidi	9	2
relativně dobře se adaptuji v novém učebním prostředí	9	5
s výsledkem mé práce musím být dostatečně spokojen	16	5
mám rád/a individuální učení	18	3
při učení využívám fantazie a představivosti	12	6
důvěřuji jen sám/a sobě	8	4
rád čtu, mám bohatou slovní zásobu, gramatika mi nedělá problémy	13	7
potřebuji vědět, jak věci fungují	11	9
nerad přijímám kritiku na svou osobu	6	6

Tab. č. 8 Četnost odpovědí na výpovědi ze sloupce A- ZŠ

2.4 Srovnání všech druhů zadávaných dotazníků na základních školách v okrese České Budějovice

Výsledky z učitelských nominací, z dotazníku pro rodiče a z dotazníků pro žáky jsme porovnali a obdrželi jsme zajímavé zjištění. Mezi 194 žáky jsme objevili 32 žáků, u kterých nám jeden druh dotazníku poukázal, že se může jednat o nadaného žáka. U osmi žáků prokazují dva druhy dotazníků intelektuální nadání a dokonce všechny tři druhy dotazníků označili za nadané pět žáků.

Celkově lze tedy mluvit o počtu 45 žáků, u kterých se doporučuje navštívit poradenské zařízení za účelem přezkoumání eventuálního nadání. U třinácti žáků pokládáme eventuální nadání za pravděpodobnější.

V tabulce je uveden podrobnější přehled a zvýraznění modrou barvou ti žáci, o kterých vypovídají dva druhy dotazníků jako o nadaných, a červenou barvou ti, o kterých všechny tři druhy dotazníků mluví jako o nadaných.

číslo žáků			
škola	nominace učitelem	dotazník pro rodiče	dotazník pro žáky
A	11	3, 11	
B	4		13
C	7, 10, 13	1	
D	1, 7, 8, 10, 15	15	12, 15
E	8, 22, 27, 30		8, 22
F	19, 22, 29	8, 21, 22, 29	2, 4, 6, 19, 21, 22, 29, 30
G	28	2, 28	6, 12, 28
H	3	22	3, 14
CH	12, 16	8, 12	1, 15, 16
I	5, 23	5, 11	5, 21

Tab. č. 9 Přehled nadaných žáků

3. Výzkum na středních školách v okrese České Budějovice

3.1 Dotazník pro pedagogického pracovníka

Obdobně jako na základních školách jsme požádali na každé námi vybrané střední škole pouze jednoho vyučujícího o vyplnění dotazníku. Opět jsme vyžadovali, aby námi oslovený vyučující trávil se zkoumanou třídou minimálně tři hodiny týdně. Reakce pedagogických pracovníků nebyla stejná jako na základních školách. Dva vyučující dotazník nevyplnili a často pedagogové odevzdávali pouze částečně vyplněné dotazníky. Ani na těchto zkoumaných středních školách nevykazovali v době výzkumu žádné nadané dítě.

Všech osm vyučujících vybralo ze zkoumané třídy minimálně jednoho studenta za nadaného. Jeden kantor označil jednoho studenta, čtyři kantoři považují za nadané dva studenty, jiný vyučující nominoval tři studenty, na další škole byli vypsáni čtyři studenti a jeden kantor označil ve zkoumané třídě dokonce šest studentů.

Školy jsme označili písmeny J až S. Konkrétně byli označeni tito studenti:

škola J- dotazník jsme neobdrželi zpět

škola K- dotazník jsme neobdrželi zpět

škola L- č. 1, 2, 10, 23, 24, 29

škola M- č. 11, 19, 25, 30

škola N- č. 7

škola O- č. 10, 15

škola P- č. 1, 3, 20

škola Q- č. 11, 23

škola R-č. 5, 13

škola S-č. 1, 15

Na otázku „Jak pracujete s nadaným studentem?“ odpověděli pouze čtyři vyučující a to:

- zapojuji je více do diskuze (odpověděli dva vyučující)
- obracím se na ně, když ostatní neumí odpovědět
- zadávám práci navíc

Nabízené mimoškolních aktivit pro nadané studenty uváděli pouze tři dotazníky:

- soutěže (odpověděli dva vyučující)
- příprava na olympiády
- SOČ (tj. středoškolská odborná činnost)

Na poslední otázku „Jakou koncepci má škola pro nadané studenty?“ odpověděl pouze jeden kantor. Odpověď byla: Zadáváme individuální práci.

Máme-li celkově shrnout výsledky z dotazníků pro učitele, musíme nejprve zdůraznit, že již samotný přístup kantorů k vyplnění dotazníků není pro nás uspokojivý. Jeden z možných důvodů tohoto chování je přetíženost pedagogických pracovníků na středních školách.

Celkově bylo označeno 22 studentů, u kterých se dle kantorů projevují schopnosti typické pro nadané jedince. Tyto studenti jsou více zapojovány do diskuzí, zodpovídají na obtížnější otázky a dostávají práci navíc. Možnost uplatnit se a dále se rozvíjet v mimoškolních aktivitách mají nadaní jedinci pouze v soutěžích, olympiádách a při tvorbě středoškolské odborné činnosti. Otázka ohledně koncepce školy pro nadané studenty nebyla nikým smysluplně odpovězena.

3.2 Dotazník pro rodiče

Na středních školách jsme požádali o pomoc prostřednictvím studentů 221 rodičů. Opět byli studenti poučeni a požádáni o důvěryhodný přístup. Vyplněné dotazníky odevzdalo 88 studentů, tj. 40%.

Ty studenty, u kterých rodiče označili více než 24 kategorií odpovědí *většinou* či *často*, jsme označili za nadané. Pomocí tohoto postupu bylo označeno 12 studentů za „nadané“.

Konkrétněji v následujícím přehledu:

škola J- č. 8, 22, 25

škola K- žádný nadaný student

škola L- č. 5, 13

škola M- č. žádný nadaný student

škola N- č. 12, 29

škola O- č. 10

škola P- č. žádný nadaný student

škola Q- č. 5, 11

škola R- č. 28

škola S- č. 15

Dle rodičů mají všichni tyto studenti široký slovník a jasně a plynule se vyjadřují, rychle myslí, snadno si vybavují fakta, jsou zvědaví, mají smysl pro humor, dobře uvažují, jsou iniciativní, mají schopnost sledovat i náročné instrukce, stanovují si vysoké cíle a vydrží u úkolu, dokud jej nevyřeší.

Téměř všichni jsou vášniví čtenáři, kladou otázky téměř na cokoli, jsou impulzivní, rodiče je označují za dobrodruhy, rádi ovládají druhé, mají dobrou fyzickou koordinaci těla, jsou nezávislí a samostatní, mají široký okruh zájmů, hledají vlastní odpovědi, jsou schopni riskovat, mají povahu vedoucího, rádi hrají komplikované hry, neustále se snaží měnit stávající, vydrží se dlouho soustředit a chtějí vědět, jak věci fungují.

Odpovědi občas a málokdy byly často označeny tyto kategorie: Na první pohled nesouvisející fakta spojuje novým a originálním způsobem; Snadno se začne nudit; Má rád/a věci pro dospělé a chce být se staršími lidmi; Intenzivně se stará o budoucnost a světové problémy a Vymýšlí a konstruuje nové výrobky/ myšlenky.

S přesnými výsledky nás seznamuje tato tabulka:

		počet odpovědí z celkového počtu 12-ti dotazníků			
	Charakteristika	většinou	často	občas	málokdy
1	Má široký slovník, vyjadřuje se jasně a plynule.	4	8		
2	Rychle myslí.	6	6		
3	Snadno si vybavuje fakta.	9	3		
4	Chce znát, jak věci fungují.	3	7	2	
5	Je vášnivý čtenář.	6	3	3	
6	Na první pohled nesouvisející fakta spojuje novým a originálním způsobem.	2	4	6	
7	Snadno se začne nudit.	3	3	5	
8	Chce znát zdůvodnění "proč"- klade otázky téměř na cokoli	3	7	3	
9	Má rád/a věci pro dospělé a chce být se staršími lidmi.	2	5	4	1

10	Je velice zvědavý/á.	6	7		
11	Je impulzivní- dříve jedná než myslí.	6	3	3	
12	Je dobrodruh.	3	6	3	
13	Když dostane příležitost, má sklony k ovládnutí druhých.	6	3	2	1
14	Je trvalý/á, zůstane u úkolu, dokud jej nevyřeší.	3	9		
15	Má dobrou fyzickou koordinaci těla.	4	6	2	
16	Je nezávislý/á a samostatný/á.	5	6	1	
17	Má smysl pro humor.	9	3		
18	Dobře uvažuje.	9	3		
19	Má široký okruh zájmů.	5	6	1	
20	Je iniciativní.	4	8		
21	Hledá vlastní odpovědi a řešení problémů.	5	5	2	
22	Intenzivně se stará o budoucnost a světové problémy.	5	1	6	
23	Je schopný/á sledovat i náročné instrukce.	7	5		
24	Je schopný/á ve společnosti riskovat.	3	7	2	
25	Má povahu vedoucího.	5	6		
26	Rád/a hraje komplikované hry.	6	5		
27	Stanovuje si vysoké cíle.	10	2		
28	Vymýšlí a konstruuje nové výrobky/myšlenky.	5	2	3	1
29	Neustále se snaží měnit stávající.		9	3	
30	Vydrží se dlouho soustředit, což mu umožňuje úspěšně řešit problémy a zůstat u svých zájmů.	6	5	1	

Tab. č. 10 Četnost odpovědí v Dotazníku pro rodiče (ZŠ)- pouze z dotazníků, u kterých byla odpověď „většinou“ či „často“ označena u více než 80% všech odpovědí.

3.3 Dotazník pro žáky

Při zadávání dotazníků pro studenty jsme postupovali obdobně, jako při zadávání dotazníků na základních školách. Seznámili jsme studenty s naším výzkumem, vysvětlili jsme jim způsob vyplňování a po celou dobu vyplňování jsme byli připraveni zodpovědět jakékoli dotazy.

Celkově jsme rozdali 221 dotazníků a zpět jsme obdrželi stejné množství. Jelikož studenti vyplňovali stejné dotazníky jako žáci na základních školách, kritéria vyhodnocení jsou totožná,

tj. student, který zodpověděl více než 75% výpovědí číslem jedna (plně se s výpovědí ztotožňují) či dva (částečně se s výpovědí ztotožňují) vykazuje schopnosti nadaného jedince.

Po vyhodnocení jsme získali 21 nadaných studentů:

škola J- č. 22

škola K- č. 6, 17

škola L- č. 5, 21, 31

škola M- č. 3, 6, 7, 24

škola N- č. 1, 7, 13, 15, 16, 18

škola O- žádný nadaný student

škola P- č. 16

škola Q- č. 3, 11

škola R- č. žádný nadaný student

škola S- č. 7, 15, 21

Všichni výše zmínění o sobě vypověděli, že jsou vytrvalí při činnosti, která je zajímavá. Dále rádi zdůvodňují věci, hledají svou vlastní odpověď a mají smysl pro humor.

Téměř všichni při získávání informací samostatně využívají encyklopedické zdroje a moderní technologie, nebojí se riskovat, mají dobrou paměť, jsou dobří pozorovatelé, pamatují si detaily, vyžadují příjem nových informací, při obhajování názorů jsou impulzivní, relativně dobře se adaptují v novém učebním prostředí, při učení využívají fantazie a představivosti a potřebují vědět, jak věci fungují.

Nejednoznačné byly tyto výpovědi: odmítám neustále drilovat základní dovednosti; rád/a organizuji lidi a věci do struktury a řádu, systematizuji; pro komunikaci a činnost vyhledávám starší, zkušenější lidi; s výsledkem mé práce musím být dostatečně spokojen; důvěřuji jen sám/ a sobě; rád/ a čtu, mám bohatou slovní zásobu, gramatika mi nedělá problémy; nerad přijímám kritiku na svou osobu.

Zaměříme se konkrétněji opět pouze jen na sloupec A:

Charakteristika – sloupec A	Počet odpovědí z 23 dotazníků	
	plně	částečně
odmítám neustále drilovat základní dovednosti	6	10
při získávání informací samostatně používám encyklopedické zdroje a moderní technologie	11	7
rád/a organizuji lidi a věci do struktury a řádu, systematizuji	9	6
mám vysoké cíle, jsem sebekritický/á a hodnotím rád/a i ostatní.	16	1
nebojím se riskovat	11	8
mám dobrou paměť, jsem dobrý pozorovatel- pamatuji si detaily	11	6
jsem vytrvalý/á při vykonávání činnosti, která mě zajímá	15	6
vyžadují příjem nových informací	7	11
rád/a věci zdůvodňuji, hledám svou vlastní odpověď	11	9
při obhajování názorů jsem impulzivní	14	5
mám smysl pro humor	13	7
pro komunikaci a pro činnost vyhledávám starší/ zkušenější lidi	5	5
relativně dobře se adaptuji v novém učebním prostředí	10	9
s výsledkem mé práce musím být dostatečně spokojen	8	7
mám rád/a individuální učení	6	10
při učení využívám fantazie a představivosti	13	6
důvěřuji jen sám/a sobě	8	2
rád čtu, mám bohatou slovní zásobu, gramatika mi nedělá problémy	5	11
potřebuji vědět, jak věci fungují	14	4
nerad přijímám kritiku na svou osobu	2	8

Tab. č. 11 Četnost odpovědí na výpovědi ze sloupce A- SŠ

3.4 Srovnání všech druhů zadávaných dotazníků na středních školách v okrese České Budějovice

Při podrobném porovnání všech tří druhů dotazníků, tj. dotazníků pro učitele, dotazníků pro rodiče a dotazníků pro studenty, jsme zjistili, že v celkovém počtu 221 studentů se nachází 49 potenciálně nadaných jedinců. Z tohoto počtu označuje za nadané jeden druh dotazníků 43 studentů, dva druhy dotazníků upozorňují na 4 studenty a dokonce všechny tři dotazníky poukázali na dva jedince.

Z těchto výsledků usuzujeme, že u 49-ti studentů je pravděpodobnost, že se jedná o nadané jedince vyšší než u ostatních studentů, kteří se podrobili výzkumu, a doporučujeme jim navštívit odborníka, který tuto domněnku potvrdí či vyvrátí.

V tabulce je uveden podrobnější přehled a zvýraznění modrou barvou ti žáci, o kterých vypovídají dva druhy dotazníků jako o nadaných, a červenou barvou ti, o kterých všechny tři druhy dotazníků mluví jako o nadaných.

čísla žáků			
škola	nominace učitelem	dotazník pro rodiče	dotazník pro žáky
J	-	8, 22, 25	22
K	-	-	6,17
L	1, 2, 10, 23, 24, 29	5,13	5, 21, 31
M	11, 19, 25, 30	-	3, 6, 7, 24
N	7	12,29	1, 7, 13, 15, 16, 18
O	10,15	10	-
P	1, 3, 20	-	16
Q	11,23	5,11	3,11
R	5,13	28	-
S	1,15	15	7, 15, 21

Tab. č. 12 Přehled nadaných studentů na SŠ

4. Shrnutí výsledků

V době výzkumu žádná ze zkoumaných tříd nevykazovala nadaného žáka či studenta. Přesto komplex identifikačních dotazníků upozornil ve vzorku 415-ti žáků a studentů na 94 jedinců, u kterých je pravděpodobnost, že se o nadané jedince jedná, vyšší než u ostatních. Vzhledem k tomu, že dotazníky nebyly sestaveny odbornými vědci, nezastáváme názor, že všichni jedinci z výzkumu, které v průběhu výzkumu označujeme termínem „nadaní“ by po prozkoumání psychologem získali status nadaný žák/ student. Na druhou stranu nepovažujeme za náhodu, že u 12-ti jedinců upozorňují na nadání dva dotazníky a u 7-mi dokonce všechny tři druhy dotazníků. Tyto výsledky považujeme za dostatečné zdůvodnění naší hypotézy, že v jihočeském školství je přikládána malá míra důležitosti identifikace nadaných jedinců.

Zaměříme se nyní na informace, které jsme získali od pedagogických pracovníků. Na základních školách většina učitelů připouští, že o konkrétní koncepci školy pro nadané žáky mají nedostatečné informace, sami se však většinou snaží o individualizaci výuky a využívají schopnosti „nadaného žáka“ ke zvýšení efektivity výuky. Ze získaných informací můžeme konstatovat, že situace na základních školách je uspokojivá.

Mezi informacemi ze základních škol a středních škol je striktní rozdíl. Tento rozdíl může být zapříčiněn delší zkušeností se ŠVP na základních školách, většími nároky na učitele vyplývajících ze zpráv poradenských zařízení či užší spoluprací mezi poradenskými zařízeními a základními školami. Z dotazníků lze vyčíst, že na středních školách chybí snaha rozvíjet ty jedince, kteří vynikají nad ostatními, a vytvořit školní kroužky pro studenty s hlubším zájmem o daný obor. Stav na středních školách je z hlediska problematiky nadaných jedinců nevyhovující.

Všeobecně má tento přístup k nadaným jedincům v českém školství dvě příčiny. Za prvé, jak jsme zjistili z dotazníkového šetření, někteří pedagogičtí pracovníci nemají dostatečné informace o této problematice. Nedokáží rozpoznat nadaného jedince od chytrého či bystrého a přizpůsobit výuku jeho potřebám. Této nechvalné situaci by jistě vypomohlo další vzdělávání pedagogických pracovníků cíleně zaměřené dané problematice a zavedení předmětu na pedagogických fakultách zabývajících se speciálními vzdělávacími potřebami.

Za druhé se domníváme (pomocí výzkumu jsme tuto příčinu nezískali), že práce s nadaným jedincem přináší s sebou pro učitele nemalou práci navíc (vytvoření IVP, náročnější příprava na výuku aj.), pro kterou není dostatečně motivován.

Tím není myšlena pouze finanční motivace, ale především vnitřní motivace. Vedení škol by mělo dbát na rozvoj schopností svých pedagogických pracovníků a tím zvyšovat tlak na individualizaci výuky. Snaha se navrátí zpět v podobě výher znalostních a dovednostních soutěží a tím se zvyšuje prestiž školy.

5. Diskuze

Po sepsání práce, uskutečnění výzkumu a zjištění výsledků z něho vyplývajících přichází nyní na řadu důležité ohlédnutí za prací. S kapitolami, které obsahují teoretické poznatky dané problematiky jsme spokojeni. Mnozí by mohli namítnout, že údaje nejsou kompletní, neobsahují všechna doposud zjištěná fakta. Cílem však nebylo vytvořit práci s veškerými informacemi od prvních výzkumů až po současnost, nýbrž sepsání základních dat, které pomohou méně zasvěceným jedincům v lepší orientaci v této problematice a které mohou dále sloužit k praktickému využití.

V praktické části si nyní zpětně uvědomujeme, že naše práce mohla být provedena dokonaleji. Výsledky mohly nabýt ještě větší důvěryhodnosti, kdyby byl do výzkumu zapojen větší vzorek respondentů. Mohlo být s dotazníky navštíveno více škol či jsme mohli požádat o možnost provedení výzkumů ve více školních třídách oslovených škol. Vzhledem k časovému ohraničení našeho výzkumu však toto rozšíření nebylo možné.

Dále jsme mohli dotazníky pro pedagogické pracovníky zadat více učitelům, kteří také vyučují minimálně tři hodiny týdně ve zkoumané třídě. Tím bychom získali objektivnější pohled na zkoumanou třídu a vyvarovali se tak možným atribučním chybám.

Dotazník pro žáky mohl obsahovat více protikladných výpovědí, aby se opět zvýšila věrohodnost výsledků, ale jelikož jsme nechtěli výrazně narušit výuku, dotazníky jsme se sestavili tak, aby celá návštěva (seznámení žáků/studentů s výzkumem, vysvětlení pravidel správného vyplňování dotazníků, čas na dotazy, rozdávání, sběr dotazníků a samotné vyplnění dotazníků) trvala jednu vyučovací hodinu.

Připomínek k této práci bude jistě více než pouze ty, které jsme zde uvedli. Lépe by to jistě posoudila nezávislá osoba, která této problematice rozumí. Jsme však přesvědčeni, že k možnostem, které jsme v průběhu výzkumu měli, jsme vytvořili uspokojivou práci bez výrazných chyb.

Závěr

Cílem této práce bylo vytvořit takový souhrn informací, který by mohl sloužit jako základní studijní materiál k problematice pedagogiky a psychologie nadaných žáků a studentů a dále pomocí výzkumu odhalit, jak se v okrese České Budějovice přistupuje k nadaným jedincům.

Nejprve jsou zde vysvětleny základní termíny a definice, popsány nejčastější povahové rysy nadaných dětí a samotná typologie. Jiné kapitoly jsou věnovány identifikaci nadaných jedinců, důležitosti vztahu učitel-rodič, legislativním dokumentům vztahujícím se k problematice vzdělávání nadaného žáka a současné nabídce mimoškolních aktivit pro nadané.

Postup naší práce dále pokračoval na Krajském úřadě v Českých Budějovicích, kde jsme požádali o přístup k datům z Ústavu pro informace ve vzdělávání, jelikož zde je uveden přesný počet žáků a studentů, kteří z důvodu zjištěného nadání mají vytvořen Individuální vzdělávací plán. Tato data jsme zpracovali, ale jelikož se nám počet nadaných žáků a studentů zdál nízký, sestavili jsme tři druhy dotazníků (dotazník pro pedagogického pracovníka, dotazník pro rodiče a dotazník pro žáky). Tyto dotazníky jsme sestavili tak, aby odhalili jedince, u kterých je pravděpodobnost, že jsou nadaní, vyšší než u ostatních, a kterým se doporučuje navštívit školské poradenské zařízení za účelem prozkoumání nadání. Následně jsme navštívili 10 základních a 10 středních škol v okrese České Budějovice. Výzkumu se zúčastnilo 18 pedagogických pracovníků, 159 zákonných zástupců a 415 žáků a studentů. Vyhodnocené dotazníky upozornily na 94 žáků a studentů se zvýšenou pravděpodobností nadání, z toho u 19 jedinců prokazoval nadání více jak jeden dotazník. Žádný z těchto žáků/ studentů nemá sestaven IVP. Tyto výsledky jsou tedy věrohodným důkazem, že nadaných jedinců je více, než kolik jich vykazují ředitelé škol. O špatné informovanosti této problematiky a nedostatečném přístupu pedagogických pracovníků k nadaným jedincům poukazují i odpovědi z Dotazníků pro učitele. Celkovou situaci shledáváme za nedostačující.

Seznam literatury

Primární literatura

BAKALÁŘ, E., ERAZÍM, P., *Kapitoly z psychologie I. : O tom, co je psychologie tvořivosti a o bariérách koncepční a tvořivé práci*. Plzeň : Dům techniky ČSVTS, 1986. ISBN neuvedeno.

CAMBELL, J. R., *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-516-4.

CENTRUM NADÁNÍ: *Aktivity pro předškoláky [online]*. c2011, poslední revize 11.4. 2011 [cit.6.1.2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.centrumnadani.cz/predskolaci/sikula.html>>.

CENTRUM NADÁNÍ: *Představujeme občanské sdružení Centrum nadání [online]*. c 2011, poslední revize 11. 4. 2011 [cit. 6. 1. 2011]. Dostupný z WWW:<<http://www.centrumnadani.cz/centrum-nadani/onas.htm>>.

ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE: *Umi školy pracovat s nadanými žáky? [online]*. c2008, poslední revize 11.4. 2011 [cit. 8.1.2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.csicr.cz/cz/85104-umi-skoly-pracovat-s-nadanymi-zaky>>.

ECHA ČR: *Společnost pro talent a nadání [online]*. c1995, poslední revize 11.4. 2011 [cit.6.1.2011]. Dostupný z WWW: <www.talent-nadani.cz>.

FOŘTÍK, V., FOŘTÍKOVÁ, J., *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

HŘÍBKOVÁ, L., *Nadání a nadaní : Pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Praha : Univerzita Karlova, 2005. ISBN 80-7290-213-X.

LANDAU, E., *Odvaha k nadání*. Praha : Akropolis, 2007. ISBN 978-80-86903-48-4.

MACKINTOSH, N. J., *IQ a Inteligence*. Praha : Grada, 2000. ISBN 80-7169-948-9.

MACHŮ, E., *Rozpoznání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy : Příručka pro učitele a studenty učitelství*. Brno : Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-3979-5.

MENSA ČR: *Průvodce Mensou [online]*. c1989, poslední revize 11.4. 2011[cit.6.1.2011]. Dostupný z WWW: <www.mensa.cz/mensa>.

PECINA P., *Tvořivost ve vzdělávání žáků*. Brno : Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2008. ISBN 978-80-210-4551-4.

PLHÁKOVÁ, A., *Přístupy ke studiu inteligence*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-244-0020-0.

PORTEŠOVÁ, Šárka. *Centrum rozvoje nadaných dětí: Typické poznávací charakteristiky nadaných dětí [online]*. c2001, poslední revize 11. 4. 2011[cit. 12. 11. 2010]. Dostupný z WWW: <www.nadanedeti.cz>.

PORTEŠOVÁ, Šárka. *Centrum rozvoje nadaných dětí: Obtíže v identifikování rozumově nadaných žáků a studentů [online]*. c 2001, poslední revize 11. 4. 2011[cit. 12. 11. 2010]. Dostupný z WWW: <www.nadanedeti.cz>.

PORTEŠOVÁ, Šárka. *Centrum rozvoje nadaných dětí: Typologie nadaných dětí [online]*. c2001, poslední revize 11. 4. 2011[cit. 12. 11. 2010]. Dostupný z WWW: <www.nadanedeti.cz>.

PORTEŠOVÁ, Š., *Skryté nadání : Psychologická specifika nadaných žáků s dyslexií*. Brno : Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5014-3.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-252-1.

RUISEL, I., *Základy psychologie inteligence*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-425-7.

SEJVALOVÁ, J., *Talent a nadání*. Praha : IDM MŠMT, 2004. ISBN 80-86784-03-7.

VONDRÁKOVÁ, E., *Péče o nadané děti jako znak dobré školy*. Učitelství č. 3/2002.

YOUNGSON, M. R., *O šílenství, podivínství a genialitě*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178- 401-X.

kol. při VÚP, *Tvoříme individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka*. MŠMT, 2010. ISBN 978-80-87000-28-1.

Sekundární literatura

KÖNIGOVÁ, M., *Tvořivost = kreativita*. Praha : FF UK, 1998. ISBN 80-85899-52-3.

MEIJER, C. J. W., *Integrace v Evropě: Zabezpečování péče pro žáky se speciálně vzdělávacími potřebami*. Praha : Evropská agentura pro rozvoj speciálního vzdělávání, 2002. ISBN 87-90591-01-1.

VANČÁT, J., *Tvořivost a obraznost ve Školním vzdělávacím programu*. Praha : EduArt, 2008. ISBN 978-80-86783-31-4.

kol. autorů, *Tvořivostí učitele k tvořivosti žáků*. Brno : Paido, 1997. ISBN 80-85931-47-8.

Přílohy

Příloha č. 1

Dotazník pro pedagogického pracovníka diagnostika nadaných žáků/žákyní

typ školy:

Kolik vyučovacích hodin učíte týdně ve zkoumané třídě?

Koho považujete za nadaného žáka/žákyni⁵⁸?

Jak pracujete s nadaným žákem/žákyní během vyučování?

Jaké mimoškolní aktivity nabízí škola pro nadané žáky/žákyně?

⁵⁸ Za nadaného žáka/žákyni považujeme osobu, která vyniká více schopnostmi (intelekt, tvořivost, produktivita myšlení, motivace, snaha projevit v určité oblasti výjimečné výkony či výsledky, atd.).

Příloha č. 2

Dobrý den,
jmenuji se Vladislava Kyrianová a zabývám se výzkumem- Problematika identifikace nadaných studentů. Několik výzkumů v minulých letech poukázalo na fakt, že právě rodiče jsou schopni dobře odhalit nadání svých potomků. Rodiče si všímají nejen učebních prospěchů (narozdíl od učitelů), ale také osobnostních charakteristik dětí a dobrali se tak širších okolností nominace dítěte do skupiny mimořádně nadaných – hodnotí nadání objektivněji.
Proto prosím o vyplnění následující identifikační škály.
Předem děkuji!

Příloha č. 2

Charakteristiky pro identifikaci nadaných studentů- test pro rodiče

Zaškrtněte kategorii, o které si myslíte, že **nejlépe** vystihuje vaše dítě.

KATEGORIE 1 většinou, 2 často, 3 občas, 4 málokdy

	Charakteristika	1	2	3	4
1	Má šikovný slovník, vyjadřuje se jasně a plynule.				
2	Rychle myslí.				
3	Snadno si vybavuje fakta.				
4	Chce znát, jak věci fungují.				
5	Je vášnivý čtenář.				
6	Na první pohled nesouvisející fakta spojuje novým a originálním způsobem.				
7	Snadno se začne nudit.				
8	Chce znát zdůvodnění "proč"- klade otázky téměř na cokoli				
9	Má rádo věci pro dospělé a chce být se staršími lidmi.				
10	Je velice zvědavý/á.				
11	Je impulzivní- dříve jedná než myslí.				
12	Je dobrodruh.				
13	Když dostane příležitost, má sklony k ovládnutí druhých.				
14	Je trvalý/á, zůstane u úkolu, dokud jej nevyřeší.				
15	Má dobrou fyzickou koordinaci těla.				
16	Je nezávislý/á a samostatný/á.				
17	Má smysl pro humor.				
18	Dobře uvažuje.				
19	Má široký okruh zájmů.				
20	Je iniciativní.				
21	Hledá vlastní odpovědi a řešení problémů.				
22	Intenzivně se stará o budoucnost a světové problémy.				
23	Je schopné sledovat i náročné instrukce.				
24	Je schopné ve společnosti riskovat.				
25	Má povahu vedoucího.				
26	Rádo hraje komplikované hry.				
27	Stanovuje si vysoké cíle.				
28	Vymýšlí a konstruuje nové výrobky/ myšlenky.				
29	Neustále se snaží měnit stávající.				
30	Vydrží se dlouho soustředit, což mu umožňuje úspěšně řešit problémy a zůstat u svých zájmů.				

Příloha č. 3

Dotazník pro žáky

A

B

odmítám neustále drilovat základní dovednosti	1	2	3	4	5	rád/a si učivo znovu zopakují
při získávání informací samostatně používám encyklopedické zdroje a moderní technologie	1	2	3	4	5	vystačím si s informacemi ve škole, jiné nevyhledávám
Rád/a organizuji lidi a věci do struktury a řádu, systematizuji	1	2	3	4	5	nerad cokoli organizuji, rád se přizpůsobím skutečnosti
mám vysoké cíle, jsem sebekritický/á a hodnotím rád/a i ostatní.	1	2	3	4	5	nekritizuji sebe ani ostatní
Nebojím se riskovat	1	2	3	4	5	bojím se riskovat
mám dobrou paměť, jsem dobrý pozorovatel-pamatuji si detaily	1	2	3	4	5	bez častého opakování zapomínám, nevšímám si detailů
jsem vytrvalý/á při vykonávání činnosti, která mě zajímá	1	2	3	4	5	u činnosti, která mě zajímá vydržím jen chvíli
vyžadují příjem nových informací	1	2	3	4	5	nové informace nevyhledávám
rád/ a věci zdůvodňuji, hledám svou vlastní odpověď	1	2	3	4	5	rád přijímám informace již s vysvětlením
při obhajování názorů jsem impulzivní	1	2	3	4	5	nehádám se, že mám pravdu
mám smysl pro humor	1	2	3	4	5	postrádám smysl pro humor
pro komunikaci a pro činnost vyhledávám starší/ zkušenější lidi	1	2	3	4	5	rád/a komunikuji a pracuji s lidmi mého věku
relativně dobře se adaptuji v novém učebním prostředí	1	2	3	4	5	nemám rád/a změny učebního prostředí
s výsledkem mé práce musím být dostatečně spokojen	1	2	3	4	5	odevzdám i práci o které vím, že není stoprocentní
mám rád/a individuální učení	1	2	3	4	5	rád/a se učím ve skupině
při učení využívám fantazie a představivosti	1	2	3	4	5	při učení nevyžívám fantazie ani představivosti
důvěřuji jen sám/a sobě	1	2	3	4	5	nemám problémy důvěřovat ostatním
rád čtu, mám bohatou slovní zásobu, gramatika mi nedělá problémy	1	2	3	4	5	čtu nerad/a, gramatika mi dělá problémy, občas mám problém se vyjádřit
potřebuji vědět, jak věci fungují	1	2	3	4	5	nezajímám se, jak co funguje, hlavní je, že to funguje
nerad/a přijímám kritiku na svou osobu	1	2	3	4	5	jsem rád/a, když mi někdo řekne, co dělám špatně

Ztotožňuješ-li se s výpovědí ve sloupci **A plně**, zakroužkuj **1**.

Ztotožňuješ-li se s výpovědí ve sloupci **A částečně**, zakroužkuj **2**.

Je-li tvá odpověď **neutrální**, zakroužkuj **3**.

Ztotožňuješ-li se s výpovědí ve sloupci **B částečně**, zakroužkuj **4**.

Ztotožňuješ-li se s výpovědí ve sloupci **B plně**, zakroužkuj **5**.